

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА VI — СВЕСКА X

ЗА ОКТОБАР

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ

УРЕДНИК:

Проф. ЛАЗАР Т. ПЕРОВИЋ.

ЦЕТИЊЕ,

К. Ц. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА.

1900.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ПОРЕД СТАРЧЕВА ГРОБА.

III.

Ралом живота ја бразде бројим,
Но љубав к њему све то више мре;
Уморан станем пред домом твојим:
О, знам ја, *Старче*, сујета је све.

Међу свјетином проћ' лако није
До вјечног дома чистом душом свом;
Често те тражим и лакше ми је,
Кад праг оросим на твој вјечни дом.

Ја никог немам... Бл'једа кô сјена
Старица мајка жива ми је, да!
Ох често њена смрачи се зјена,
Кад болна види сина јединца.

Зло св'јета давно све ми одн'јело,
Како је мени да ти срце зна —
Хладно би твоје смрштио чело,
И топлу сузу видио бих ја.

IV.

Године пролазе и времена дуга,
Мијења се, старá у животу све,
Ал' у души мојој вјечита је туга,
Она се не м'јења, не умире, не.

И снијег ће скоро покрит' власи моје,
И поносну главу покуњићу ја,
Не од људске руке — високо ми стоје,
Мој живот измучен и у њ' душа сва.

Пре времена вр'еме скрхало је мене,
 У души ми врели угаснуо плам,
 И високих горâ поносите ст'јене
 Гуше се и стану прах и трошни кам.

Ја корачам право као и ти што си,
 Ти, сиједи *Старче*, што си у гроб сад;
 Клоним се од св'јета, а љубав ме носи
 К теби, свети праху, да искажем јад.

О... како је тешко! ал' је лакше мени,
 Када суза моја на твој гробу сја;
 Души ми је дражи и твој кам ледени,
 Од свега свијета дражи твој ми пра'.

И ако су тешки у животу часи,
 Гдје је *ласка, подлост* у свијету све;
 Ал' ми руке туђе суза не окваси,
 Туђе *ноге* *чело* не додирну, не!!...

Кô свијеће *жижак* што пред олтар гори,
 Правди вјечној служи док *ви* гори сав,
 Са огњишта жића тако душа збори:
 Гази трње, гази, ал' пут нек је прав!...

Вјеруј, *Старче* добри, када дође доба
 Суђенога дана, мене није страх,
 Могу лећи мирно поред твога гроба —
 Не окаљан лећи поред праха прах.

Никола Ст. Љубиша.

И. М. СЈЕЧЕНОВА.

Из науке о човјечијем животу

(физиолошки одломци)

превео Др. Ј. С. Кујачић.

(Н а с т а в а к.)

Да постоји постомачна жлијезда у публици се зна уопште мало, а међутим је њезин сок за варење важнији од свију других. Он утјече једновремено, само, да како, разним саставним дјеловима. на све елементе хране, т. ј. на бјеланчевине, масти и скроб. Тај се сок може добијати двојако — или се меће мала цијев кроз храну у трбушном зиду у изводни каналић подстомачне жлијезде, или се пак вади из извађене жлијезде налик на процес добијања вјештачког стомачног сока из слузокоже желудца.

На скроб сок из подстомачнице утјече исто као пљувачка, само много енергичније, дакле о томе не треба ни говорити. Зато се његов утјецај на бјеланчевине јако разликује од утјецаја пепсина. Пошљедњи их, као што је познато, раствара само у присуству кисјеле течности, а панкреатични сок врши тај посао при свим реакцијама готово једнако. Осим тога је његова радња много енергичнија. Ма колико да остану бјеланчевине под утјецајем пепсина, његов се рад ограничава произвађањем пептона, које не таложу ни ватра, ни алкохол, ни минералне кисјелине ни др. Тако није са подстомачним соком. Он, ако подуже стоји у додиру с бјеланчевинама, потпуно их раздвоји и растопи. Даље, ако пробе с панкреатским соком трају подуже и врше се без икаквих мјера против гњијења (без додавања противугњилих материја), то смјесе почињу да гњију и да се претварају у смрдљиву смоласту масу, која у смјеси с измијењеном жучи чини велики дио екскремената меоједних животиња.

На масти сок из подстомачне жлијезде утјече двојако: чисто и механички — претварајући их у емулсију, и химијски — раздвајајући их на масне кисјелине и глицерин. За први

утјецај сок је обвезан својој истегљивости ушљед присуства у њему бјеланчевина, и својој лужној реакцији. Ако узмемо на пр. какво год уље или маст, смијешамо га са житком јајном бјеланчевином или са раствором арапске смоле и јако почнемо мућкати то ће се добити бијела, непровидна и млијеку слична течност; то и јест емулсија. Ако се узме једна овака кап и почне се гледати под микроскопом, то ћемо видјети, да се она састоји из провидне течности, у којој плива маса малих зрнаца масти. Така је слика и чистог природног млијека. И тако, емулсија није ништа друго него смјеса многобројних масних капљица с течносту, која се с њом не мијеша. Није тешко доказати, да се масна емулсија налази у цријевима живијех животиња: послије масне хране сви су лимфни суди у танким цријевима напуњени, би рекао, млијеком, ушљед чега их обично и зову млијечним судима.

Да се докаже, да сок подстомачне жлијезде, тако рећи цијена масти, потребни су веома сложни хемиски процеси; али за то није тешко доказати, да се у смјеси сока са мастима израђују слободне кисјелине. Ту треба само тако звана лакмусова хартија, или боље лакмусова тинктура, која служи обичним показиваоцем о присуству слободних кисјелина (кад се оне развијају, мијења се њезина боја).

Тако, дакле, ради подстомачни сок и кад се раде с њим вјештачке пробе изван тијела, а тако утјече и у самом тијелу на скроб и на бјеланчевине, које се нијесу у стомаку преврнуле, и, најпослије, на масти. Али у утјецај његов на масти мијеша се још и жуч.

Дад се погледа на величину јетре, особито, кад се она упореди с осталим пробавним жлијездама, и нехотице се навеже мисао, да она мора да заузима веома важно мјесто у преваривању хране, али у самој ствари није тако. Живој се животињи може извести жуч на поље*) а преваривање хране ће се вршити и животиња може да живи много година. Свакако се овдје може примјетити ово: животиња постаје јако гулозном, и ако јој се не буде давало два пута више него у нормалном стању, она мрша на замјене и умире, тако рећи, од глади. Осим тога у тијех животиња, кад једу масну храну,

*) Та се операција састоји у томе, што се прореже трбушни зид; кроз начињену рану превезује се жучни проток око мјеста, гдје он улази у цријево; затијем се у трбушну рану извлачи жучни мјехур, пришива се за рану и проријече се. Тада жуч не улази у цријева него кроз учињену рану и фистулу излази извор тијела, које на тај начин остаје без ње.

дефекационе су масе вазда богате мастима, што разумије се, свједочи да масти у таквом случају тешко улазе у састав тијела. Из тога се доста јасно види, да жуч помаже у великој мјери процесу варења, и ако оно сасвим од њега не зависи. А сада да се зауставимо на томе питању.

Ако жуч, коју нимало није тешко добити из жучних смјешта из свјежих лешева, смијешамо по реду са скробом бјеланчевинама и мастима у температури, који одговара температури живог тијела, то ћемо видјети, да она не чини никаквог утјецаја *). — Том чињеницом се донекле и објашњује прва половина тек што учињене пробе. Ако се изучава утјецај жучи у свези с другим пробавним соковима, као што у самој ствари и бива, то ће се по изгледу добити нешто друго. Неће бити сувишно, ако речемо, да главну саставну масу (разумије се, с изузетком воде) жучи чине двије соли — сједињење лужасте соде с двије сасвијем особите жучне кисјелине. Ове пошљедње двије одма се сталоже у облику нерастворљивог талога, чим се подвргну утјецају каквих год јачих кисјелина. То се и дешава сваки пут, кад се кисјелна стомачна смјеса, која садржи обну кисјелину, срене да жучи у горњем дијелу угријева. У том случају слободне кисјелине чисто механички уносе за собом пепсин, те се ушљед тога зауставља стомачно преваривање хране (ово се пошљедње дешава тако исто и у ненормалним случајевима, кад жуч улази у стомак — преваривање хране одма престане и наступа бљување) Кад не би био на руци сок из панкреаса с његовим трипсином**), то би утјецај жучи био шткодљив, али благодарећи трипсину, бјеланчевине се преварују својим радом, како треба; дакле, што се тиче бјеланчевине, може се казати, да жуч у нормалним стању не смета им да се преварују. Преваривању масти она чини двојаку услугу, а то је помаже подстомачном соку, те емулсира масти тим, што учествује у изради сапуна.

Свијем је, разумије се, познато, да се сапун, што се употребљава у домаћој потреби, израђује из масти с лужастим солима (треба још додати нешто мало воде); које, разлажући масти и сједињавајући се с њиховим кисјелинама, чине сапун, а у остатку се добија глицерин. Према томе, што је било речено о утјецају панкреатског сока, знамо, да и он разлаже масти, али

*) Жучи се у осталом приписује веома слабо диаститско утјецање на скроб.

**) Тако се зове фермент панкреатског сока, који утјече на бјеланчевине.

не својим лужастим солима, које нијесу слободне, него утјецајем некаквог неодређеног још до данас фермента. Уз то масне киселине, постајући слободним, сретају се с угљекисјелим, лужастим солима панкреатског сока и са солима жучних киселина, од којих одузимају лужасту основу те чине содни сапун. Важност је ове услуге двојака: сапун помаже да се нерастворена маст лакше емулсира; а кад се маст, тако да се изразим, осапуну, то се дио масти преводи у материју, која се лако раствара у води (т. ј. сапун и глицерин), чим се и олакшава упијање овога дијела из цријевног канала.

Али ту се не заустављају услуге жучи. Она помаже механичким погодбама, које чине да масти прелазе из цријева у млијечне суде; она то извршује тијем, што раздражује и покреће оне ситне длачице, којим су, тако рећи, постављена цријева. Осим тога су јој отприје приписивали, да она смета процесу гњијења, али то тешко да има каква год научног основа.

Последни сок, с којим се храна срета у цријевима, то је продукт лучења из либиркинових жлијезда, и зове се *цријевни сок*. С њим у чистом облику почели смо се познавати тек у најновије вријеме и то благодарећи новом и веома опстроумном начину, помоћу кога се он добија од живих животиња¹⁾ На жалост ја не могу саопћити ништа интересно о утјецају тога сока: он само може да претвара скробу шећер, а осим тога претвара тршћани шећер у грозђани. То је све, на чем би било могуће утврдити мисао о његовом физиолошком утјецају — основ, би рекао, није баш најшири.

Рана, пошто се смијеша с жучи и панкреатским соком у горњем дијелу цријева, иде на ниже с њима заједно. Уз пут се она мијења под њиховим утјецајем и мало по мало губи своје преварене дјелове. Што се више примиче излазном отвору пробавног канала, тим постаје цријевна садржина сва гушћа и гушћа, услед тога, што из њега исчезавају течни рањави екстракти.

У дебелијем цријевима она добија већ обични изглед цријевнијех избацина и састоји се из смјесе непреварљивих рањивих

¹⁾ Ево тога начина: у животиње разреже се трбушни зид по средњој бијелој линији, извуче се цријевна петља и из ње се изреже комадић од два до три прста, али тако да се он држи опорине и тијем начином да стоји у свези с крвотоком; крајеви прекинутих цријева пришију се и тако се цјелина цријева опет поправи; у изрезаном комадићу црвета један се крај зашије, а други се ушије у трбушни разрез ране. Кад се све замири, кроз отворени крај изрезаног црвета може се ући у слијепи цријевни мјешчић, из кога се из зидова му циједи чисти цријевни сок.

остатака с измијењеним мање или више пробавним соковима. И овдје, у овој смјеси, почиње обично кисјело вреће и у дебело цријево улазе већ кисјели екскременти. Заударање њихово зависи од распада бјеланчевина под утјецајем панкреатског сока, а боја од жучног пигмента. И тако избацавањем екскремената из пробавног канала завршује се процес преваривања ране.

Дакле, сума измјена, кроз које прођу саставни дјелови ране идући кроз цријевни канал, може се формулисати овако: *онај дио ране, што се раствара у води, не мијења се; а онај пак, што је у њој нерастворим, добија (с изузетком једног дијела масти, која прелази у емулсију) ту способност под утјецајем пробавних сокова, не подносићи свакако битних промјена у свом основном химијском саставу. Границом измјена скроба и бјеланчевине служи прелазак њихов у хидрате.*

У самој ствари прелазак скроба у шећер извршује се тијем, што се к њему придружује један дјелић (молекул) воде (хидратација); распадање масти на слободну кисјелину и глицерин захтјева то исто. Што се тиче претварања природне бјеланчевине у петпон, то се оно сматра хидратацијом усљед тога, што она пролази кроз ту измјену (у врло малој количини) већ и тада, кад се обично кува у води. Послије тога није неколико чуда, што гњијење бјеланчевине на ваздуху прати у почетку процеса појава пептона.

На завршетку ми остаје још да опишем регулацију начина, како рањива грађа из ране улази у тијело. Ако се макар мало замислимо над опћим значајем тога процеса и његовим резултатима, ако се осим тога узме у обзир, да се извори за рану налазе изван тијела животињскога, то усљед цјелисходности животне машине, није могуће ни једне минуте посумњати у потребу такве регулације. Тијело одраслог човјека и животиње у току цијелог броја година не мијења се готово ни мало ни по тежини, ни по свом саставу; међутијем дневну количину примљене ране, због њезиног најразноврснијег састава, нико спрва не мјери и могла би се зар одредити једино објамном величином желудца. С друге стране животиња није прикована тако рећи за једно мјесто, као што су биљке, које гдје стоје ту и рану налазе, док међутијем је рана животињска расијана по цијелом васионом простору. Усљед тога је примање хране периодично и мора се управљати и разређивати у одређено вријеме. Најпослије усљед тога — и то се тиче особито травоједа, — што многи природни храњиви продукти садрже у себи поред храњивих саставних дјелова, продукте сасвијем штетљиве

за живот, тијелу су потребне гаранције и против таквих случаја — то је каквоћна гаранција. Све се то постиже наоржавањем животиња инстинктима: осјећаји жеђе и глади регулирају помоћу времена храњиви приход; осјећај ситости (и утољавање жеђе) — то су колични регулатори; најпослије укус и мирис сматрају се у животиња каквоћним регулаторима. Уређење свију тих апарата, особито посљедњег, врло је тешко објаснити, ако се питање такне потанкости, и ако у науци постоји множина вјештих проба да се ријеша питање о механизму глади, жеђе и осјећаја ситине ¹⁾; али у опћим цртама не подлежи сумњи, да услови свију споменутих осјећаја постају у периферичним дјеловима тијела, да ти услови служе извором узбуђења за нерве, које се предаје мозгу.

¹⁾ Објашњивање њихово се оставило на овој мисли, коју је изрекао Молешот: исто као што је осјећај свјетлости специфични продукт рада очног апарата, који се састоји из очног нерва с његовом мрежњачом на периферији и с центрима на супротном крају, осјећаји глади, жеђе и насићења су специфични продукти радње апарата, који се састоји из влаканаца блудећег нерва, који се расипљу по пробавном каналу својим периферичним крајевима и центрима у главном мозгу.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA (Наставиће се.)
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

В А В И Л О Н Ц И.

Роман: Књаза Д. П. Голицина (Муравлина).

Пријевод: П. Ив. Вукића. *)

(Н а с т а в а к.)

Он се приближи низбрдици, погледа на оно стијење и помисли у себи: „quel paysage barbare!“

Мисли о природи увијек је волио изразити по француски, и Штејнберг је налазио у томе као неки знак културе „Quel paysage barbare! **) Et voila où ils en sont avec leur civilisation slave!“

То голо суро стијење, тај читави океан дивних једноликих гора — њега је раздражавао. Кад би све то било у њемачким рукама, онда би то сасвијем друкчије изгледало. Вјештачки орошени, оживјели би хладовити паркови, свуда би се појавиле гостионице et ces gentils chalets suisses que charment l'oeil.***) Планинске узбрдице оживјеле би вијугастим стазама и путник се не би осјећао као да се налази негдје изван граница цивилизације. Барон се с њежношћу сјети обала Рејна. Ето гдје је права култура, ето гдје људи живе као прави људи!

Он нађе без много колебања, да је Црна Гора, као противуположност прогресу — штетна. У његовом мозгу текле су ројем такве мисли, које су се њему веома допадале. И он ће све те мисли написати и наштампати под насловом: *Зрела размисљања.*

— Ми смо готови, јави му Зволинцев, хајдемо одма, како бисмо још иза дневи на Крстац стигли.

„Крстац... то ће се некад звати Kreuzberg,“ помисли барон с неком унутрашњом радошћу, па додаде: Хајдемо... Фала ти, што ћеш ме одвести. Али ипак прије ноћи нећемо стићи у Котор.

*) Овај нам је чланак у прошлом броју утекао без коректуре, те однио собом многе језичне грешке. Ур.

**) О, какав дивљачки изглед! Дто гдје су они са својом славенском цивилизацијом.

***) И ови лијепи швајцарски љетниковци како плијене око. Ур.

Одма по изласку из хана почиње веома стрмена узбрдица, која се продужује до Буковице. Широки равни пут, змијоликог изгледа, постепено све се више и више пење уз брдо.

Врућина је била несносна. Чини ти се, да из сваког камена зној тече. Небо, свијетло-плаво на зениту, приближујући се хоризонту, добијаше постепено све више бљедикасти изглед, док најпошље не прелазаше у потпуно бијело-горећу боју.

Зволинцев и Штејнберг ћутаху. Александар Петровић није имао воље разговарати о ономе, чим су биле заузете његове мисли, а барон је дријемао са великом равнодушношћу наспрам свега онога, што га је окружавало. Уз пут сријетали су људе — наоружане горштаке — који, дотичући се лако капе, учтиво их поздрављаху; сријетаху жене полако идући под теретом бремена; сријетаху кароца са туристима — инглезима; прође и црногорска пошта: фургон аустријског типа, обојен отворено-црвеном бојом. —

„Опажа се сусједство Аустрије,“ — помисли Зволинцев с болом у души. „Она је прокрчила путеве, натурала своју поштанску систему — брибајући згодну прилику, да се што ближе подкопа, а ми? Шалемо Штејнберговиће с тајним порукама овамо, управо као да се бојимо послати правог и чистог Руса, познаваоца словенских послова. Аустрија ни на минуто не заборавља своју улогу ископнице славенског народа; она неуморно ради да збрише с лица земље православни живаљ у Босни и Херцеговини, притјешњује са свију страна Црну Гору, знајући њен велики значај у опште-словенском питању, а ми с радошћу подижемо Штејнберговиће, сматрамо славенофилство шупљом фразом и преокренувши се у Јовановиће немамо ни појма о каквим средствима. — Вавилонци смо ми, Вавилонци, из епохе збрканих језика, заборављајући одакле смо и с ким смо дошли, и куда морамо ићи. Своје ближње ми сматрамо за туђине, а у дошљака радо позајмљујемо идејале. Ми смо пронашли „русијанство“ а за славенство ни стало нам није. И само с тога, што ми славенство не знамо, немамо ни времена, нити пак од куда дознати га... и у самим школским уџбеницима, оно што се тиче славенске повјести, обично је наштампано најситнијим словима, те је дозвољено сасвијем и не читати га. Али за то ми знамо хронологију Капетинга.“

Зволинцев је замишљао разговоре, које ће имати у Петрограду код својих пријатеља, кад дознаду да је био у Црној Гори:

„Што? Како? Зар се може тамо ићи? Да ли су људи тамо сасвијем дивљи? Шта вас је нагнало?”

Он слегну раменима, досадно му бјеше мислити о таквим непријатним стварима. Најпосље живахност одржа код њега мах.

— Вријеме је да станемо! повиче он Штејнбергу, нагнувши му се над самим ухом, — ево нас на самом врху.

И заиста, кола се бијаху попела на врх саме Буковице. Михо устави коње, како би се господа могла науживати дивног погледа. И имало се што видјети. За њима је остала фантастична слика скамењеног океана, а пред њима отварала се широка долина, посред које се далеко у низини виђаху бијеле његушке куле. По планинским подинама зелењаху се по-гдје-гдје мале њивице обрађене земље. Поглед је обухватао огроман простор.

Барон је добро био отворио своје зелене очи и, доводећи у ред своју браду — упита:

— Каква је то тамо насеобина?

— То су Његуши.. Одатле је произашла данашња Књажевска Династија... Диван изглед!

Штејнберг зијевну и извади цигару.

— Боже! Чудне пустиње! рече он лијено.

Михо поћера коње. Почну се спуштавати по вијугавом бијелом путу.

— А колико ти плати мом кароцијеру? упита барон, па лећи цигару.

— Дванајест форинти, одговори Зволинцев.

— Шта! Дванајест форинти? Колико је погођено било за цио пут, а ја се нијесам с њим возио ни четврт пута! То је каишарство!

— Све једно, њему је дан пропао. И ти се љутиш за такву ситницу. То се зове, мој бароне, бити тврдица.

Барон погледа попријеко свог сапутника.

— Ја сам увијек говорио, да не ваља имати посла са милионерима.

Зволинцев се насмија.

— А, ево опет оне легенде о мојим милионима. Збиља сви мисле да сам ја богат. Међутим моји родитељи немају ништа осим имања, истина великог, али сад које даје прихода само двадесет хиљада, у мјесто раније што је давало осамдесет хиљада рубаља.... Али они су наспрам мене врло дарезљиви, одредивши ми годишње осам хиљада, — при томе ја добијам још и плату као чиновник од три хиљаде рубаља — дакле

свега једанајест хиљада. До милиона је далеко, али пошто ја не расипљен новац, нити играм на карте, већ га употребљавам за што лепши и удобнији живот, то и доводи моје сувременике у заблуду. А ту још и моја тетка долази: сви знају да је она богата, па мисле, да ми још и од ње кацкају крупне суме.

— Да, ја сам чуо да Олимпијада Павловна има врло много новаца — око четири милиона, рече Штејнберг с неким уважњем.

— Али од тога нема ни мени ни њојзи користи. Она живи у мрачној квартири, од које један дио издаје под најам, никог не прима, нити гдјегод излази, себе закрађује сваку удобност и мучи своју несретну васпитаницу — поћерку. Знаш ли ти, да она сав свој новац држи дома у папирним новчавицама. Између њене спаваће собе и собе њене васпитанице удешена је нарочита соба, у којој се налази огромни чврсти сандук. Ту је њен капитал, који се, разумије се, сваке године увећава. И сваку ноћ она устаје и провјерава своје благо. Чудновата особењакуша: боји се повјерити свој новац банки — а и не пада јој на ум, да ју могу опљачкати. „Сандук се не може разбити“ — вели она — „својим је очима најбоље вјеровати.“

— Да ли ће то све теби припасти? занита барон.

— Не знам. О томе питању још нијесам размишљао. У сваком случају тај ми новац већ и сад задаје бригу. Знаш шта, ја сам добио писмо у Абаџију од Мановера... сјећаш ли се Мановера? — Оног чифутина, што је с нама заједно у школу био?

Знам га добро... што он сала ради?

— Он служи са мном заједно у једном надлештву... само нема некако среће. Он се је одма упустио у интригу против својих другова односно неких ваканција, и кад је то дошло до ушију његових претпостављених — произвело је на њих врло непријатан утисак. Он сад служи, шкрипећи зубима, као управник стола у канцаларији, без икаквог изгледа на унапређење.

— Чудновато. Јевреји су обично опрезни. У борби за опстанак они обично излазе увијек побједиоцима над Аријцима с тога, што они не зазиру од икаквих средстава у тој борби, а ми се устручајемо.

— Дакле, ево овај исти Мановер пише ми у Абаџију цио ферман о томе, да му ја морам узјамити двадесет хиљада ру-

баља, увјеравајући ме, како ће кроз три године у стању бити, не само да ми врати цио новац — већ и себе капитал стећи.

— И стећи ће, буди увјерен, рече савјетничким тоном барон, — само новац неће вратити...

— Али, ја му нећу ни дати. Мене је страшно ражљутила та молба. Ја се никад не уклањам помоћи, кад год ми је могуће то учинити — и не желим да ме сматрају за тврдицу. Али видиш, ствар је у томе, — ја нијесам капиталиста. Све, што добијем, редовно и потрошим. Дакле, морао сам одрећи Мановеру. А да не би он створио о мени хрђаво мишљење — ја сам му опширно описао моје стање. Сва је штета у томе, што се легендарно благо Алимпијаде Павловне, како мисле моји родитељи, и на мене одржава. Но, ја сам објаснио Мановеру, да је богата моја тетка, а не ја, а да она није никад никоме до сад помогла; да лежи на своје богатство и да је до таквог степена тврдица, да се довија квартираната, које прима код себе на квартиру да облакша вајам, који плаћа за кућу.

Штејнберг фркну с презрењем.

— Не треба се никад удупштати у потанкостима, кад имаш посла са чифутивом. Кад би мене питао Мановер, колико плаћам кројачу за кадут — ја бих гледао да преокренем о другоме разговор.

— Али у сваком случају ја овдје ни чим не рискујем. Он неће покрасти Алимпијаду Павловну.

— Што, јесу ли то Његуши? запита барон.

— Да, овдје, у овој кули родио се Књаз Никола.

— Прилично сеоце... а дњи, дивљаци, то зову варош, као и Цетиње! Ово су провалије!

Они брзо прођоше широком његушком улицом, окићеном једноликим бијелим кућама. Становника готово нијесу видијели. Гдје-гдје по праговима сјеђазу мирно горштаци у дивним позама, дотичући се немарно својих капа и отпоздрављајући равнодушно мимопролазеће. —

Михо поћера коње брзо по равном путу, хитајући да што прије дође до станице.

— За пó сата бићемо у Андријн хан, рече Зволинцев, гдје ће се коњи одморити, а ми ћемо што год заложити.

— Ја имам јела са собом... Твој ће нам Андрија подбацити какву гадост! рече барон, мрштећи се.

Пространа висораван, окружена дивним бреговима, била је већ до пола покривена сјенком.

— Ах! да ми је видјети залазак сунца у Боки! повика Александар Петровић, — живо Михо!

— А јеси ли гледао ти излазак сунца у Ричи? запита Штејнберг.

Зволинцев се готово нађе мало увријеђен.

И тебе не мрзи још спомињати о таквим ситницама!

Они се упутише к Андријном стану, гдје се, по већ устављеном обичају, путнику ваља по сваки начин одморити. Кућа као кућа, слична малоруским кућама, с бијелим зидовима и ћеремидним кровом. Под платненим ладником постављени су били астали и столице, онако као што се то ради по гостионицама. Још не бијаху ни сисли с кола, а већ им полеће на сусрет домаћин, висок и згодан Црногорац, густих жутих бркова и пријатног изгледа и, познавши Зволинцева, срдачно се с њим рукова!

Александар Петровић старао се својски да не изостане: пршута, сир, масло, јаја, диња и кафа. Андрија рече, да ће свега тога бити као и ракије и доброг вина. Дакле — све као што треба.

Барон је гледао ово себе мрштећи се. То је безобразлук! Видиш, оvdје сваки дан путници свраћу. Могло би се, чини ми се, све боље удесити. Он заврну у кућу, виђе мрачну загушљиву собу, сличну онијема на нашим друмским хановима; гледао је зловољно на патријотске слике, које представљаху јунаке из руско-турског рата и помисли: „Ето онај руски дух, који тако одушевљава Зволинцева. . варварство и ђубре!“

„По лицу му се види е хоће да каже некакву гадост!“ закључи Александар Петровић, погледавши барона. „Даље од белаја.“ И он брзо изађе на пут, окренувши се к оној страни, одакле се отвараше поглед на море. Он жељаше да се нажива љепоте, док још није сунце зашло и у том уживању он хоћаше да буде сâм, иначе барон би одма повео разговор о Швајцерској.

Премда ово није првина Зволинцеву да посматра ову величанствену слику, која се отвара при погледу с Крсаца на Бокототорски залив, ипак он се једва уздржа да из свега гласа не повиче од усхићења, кад се сад поново она отвори пред његовим очима. Његов је поглед обухватао огромни простор неописане љепоте. Брда и море слила се у свој моћи своје величине и дали оvdје у највишем степену израза недостижној умјетности природе. — Тамо, далеко, далеко, гдје је вода као чисто сребро блистала — сунце се полако приближаваше површини сињег Јадрана. По три пута ређаху се брда и море.

Далеки залив трептио је свијетло-модрим зеленилом, средњи, престављајући тавно-сињу равницу, окићену сурим каменим врховима, а ближењи залив са Котором, који се једва зазире — изгледа ти као каква црна тачка. На све стране отварао се изглед заносне љепоте. Слика природне красоте овдје достиже свој врхунац и светкује своју побједу над свима красотами. Чини ти се, да се је стопило небо и земља у некакав чаробни хор, и да су се овдје сљубиле све вјечне љепоте у једну заносну цјелину божанствене моћи.

— Боже! Чудне дивоте! Неисказане чаробности! изусти Александар Петровић.

Његово срце било је препуно надахнућа. Желио је да буде пјесник, умјетник, пјевач; једном ријечи, желио је да овлада свима способностима, како би могао прославити љепоту. Па ипак то наслађење, које је он уживао, изазвало је у исто вријеме у њему неки душевни бол, с тога што је осјећао да је његова душа одвећ мала, да може средити све утиске тијех необичних доживљаја. Његова је душа тијесна била за толике утиске. Они нијесу успијевали да се развију и очврсте, а једни друге гушаху и стјешњаваху, те се расипаху као магла у нескладном вихору. Њему је тешко било, што цио свијет не ужива у томе, што се сад простире пред његовијем очима. Он би хтио, да пада све човјечанство на кољена пред овим величанственим призором божанствене силе на земљи. Само таква дивота могла је улили у овом народу оно, што га уздиже тако високо над животом. Ово је колијевка појезвије, одушевљења и тврде вјере у љепшу будућност.

— Како је дивно! Како је дивно! понављаше он готово безсвјесно у пресретном заносу.

Наједанпут сунце се додирну мора, и, као неком мађијском силом, све се преокрену у најљепшу љубичасту боју. То бјеше потпуно фантастичка слика, нешто нигдје невиђено, које се не подаје slabим људским утисцима.

(Н а с т а в и ћ е с е.)

НЕШТО О БОРБИ НА ПЛОЧНИКУ

војно-историјски приложак.

Од Рад. Космајца.

(Н а с т а в а к.)

Битка на Плочнику.

Због недовољних података и расматрање ове битке не може бити у детаљу, нарочито распоред бојних поредака и тока саме битке. Но, како су нам познати ондашњи распореди бојни, то ни у овој битци није могао бити другојачи. Познат нам је и резултат ове битке, и то је довољно, да можемо зборити о самој битци.

С тога ћемо прећи одмах на опис бојишта.

Прво што излази пред нас јесте питање: где лежи Плочник? — јер нам га историци баш нису прецизно обележили.

У данашњој Србији (а то беше северна област ондашње српске државе) имаде више места, која носе ово име, и читалац би могао тада доћи у сумњу, које је право место, где се десила та по Србе славна битка.

Ако се посмотри карта и узму у рачун операције Турске, то би и простак одмах рекао, да се борба морала десити на прузи Ниш-Крушевац, али баш ту и бива помутња; јер од Ниша када пођемо на север, наилазимо северно од Ражња варошице место звано Плочник; ако пак пођемо од Ниша западно ка Куршумлији, наићи ћемо на два сеоца, који носе назив Горњи и Доњи Плочник.

Па ипак можемо тврдити, да је баш ова зараван, где су ова два сеоца, прави Плочник, где се десила битка. За тврдњу овога имамо ове закључке:

1.) Што ова села, која су добила у новије време додатке Горњи и Доњи¹⁾, леже на главном Дубровачком друму, од

¹⁾ И Милојевић, набрајајући села пред и иза Куршумлије под бр. 26, помиње село Плочник без икаквих других података. Значи, да се звало овако још до 1870 год. (види његово дело: „Путопис дела Праве — Старе-Србије,“ стр. 110).

кога се и дели ту у близини Смедеревски друм, којим се могло доћи у Крушевац. У ондашње време тих села није ни било, већ се целокупно равно земљиште називало једним именом Плочник.

2.) Што се Цариградским путем, који од Ниша иде северно, и на коме је опет други Плочник, није могло лако доћи до Крушевца, колико због немања згодних путева, толико због бојних операција, јер би тако наступање у срце северних српских покрајина било опасно за бок Турској војсци, пошто области око Прокупља и Куршумлије још беху у српским рукама, па и сама Косовска област.

3.) Према оперативном плану, кога се Турци држаху, валао им је имати пругу: Дубровачки друм, који је водио не само за Јадранско приморје, већ је био у вези и са пругама, које су водиле у срце Босне и данашње Србије. Најзад, валао им је ићи престоници Крушевцу, а њој се најлакше могло доћи овим правцем.

4.) Сви правци турских кретања били су вазда друмовима Цариградских (до Ниша), и Дубровачким, који иђаше од Ниша за Топлицу¹⁾, Ибар и т. д. — Дакле, ударао је на само место Плочник, који у старом веку, т. ј. пре XII века, не носаше тај назив, већ свакако баш ту беше почетак *Топлице равне* (Topliza larga)²⁾.

5.) У летописима остала је ова забелешка: „Лета 6895 (1387) побеже цар Мурат испред кнеза Лазара од Плочника у Топлицу“³⁾, а Топлица се није називао и предео северно од данашњег Ражња (у данашњем Алексиначком округу). Најзад и сви историци, који напоменуше ову битку, слажу се у томе, да је Плочник лежао на путу, који води из Крушевца преко Куршумлије за Приштину.⁴⁾

Још би једним разлогом могли појачати наше мишљење. — У околини реке Топлице и њених уточица налазе се развалине градова и дворова, за које народ вели да су Милошеви⁵⁾. Пре-

¹⁾ Данашња Куршумлија, која носаше назив још: Бела Црква (Jičeček, Heersstrasse..., стр. 77.) — а по наводу Ердѣљановића Ј. и Николића Т. Р. у делу: „Трговачки центри и путеви по српској земљи“ и т. д. Београд 1899 год.

²⁾ Ibid, стр. 34.

³⁾ Навод узет из дела: Романовић Ж. Биографија и т. д., стр. 19.

⁴⁾ Ковачевић Љ. и Јовановић Љ., Убавкић М. и т. д.

⁵⁾ Види подробније у: Милојевић С. М., путопис и т. д.

ма овоме излази, да је овом околином Обилић управљао ¹⁾ и да је према овоме Милош у својој покрајини изабрао тачку најзгоднију за дочек Турака, јер је у овој битци он и био главнокомандујући.

Утврдивши, да је овај Плочник, близу Куршумлије у Топлици, прави, на коме се десила битка, размотрићемо га мало ближе.

Као што напоменусмо, Плочник је завршетак плодне равнице, коју Топлица река чини. Раније узгред напоменусмо и важност ове тачке за стратегиске операције, па ћемо овде допунити само правце, који полазе од субјекта турских операција и стичу се у ове стране северних српских покрајина.

Главне пруге, које су резале српске области на северу и спајале како трговачка тако и војничка места, јесу: ²⁾

1. *Цариградски друм*: Београд-Гроцка-Смедерево-Браничево-Равно-Ражањ-Бован-Липовац-Ниш-Мокро-Пирот-Драгоман-Софија и т. д.

Овај се друм звахе и *војнички*.

2.) *Дубровачки друм*: Дубровник-Требиње-Љубомир-Билеће-Гацко-Сућеска-Фоча-Пљевље-Сјеница-Трговиште-Ибар-Топлица-Ниш (овде се завршаваше).

3.) *Београдски друм*: Београд-Рудник-Борач-Жича-Маглич-Студеница-Долина-Рашке-Шен-Дечане-Баковица-Призрен.

Овај је друм у Долини Рашке пресецао Дубровачки.

4.) *Смедеревски друм*; Смедерево-Некудим-Крушевац-Приштина.

Овај је друм у Долини Топлице свакако близу Плочника пресецао главни Дубровачки друм. — Истина, да га путници раније од XVI века не помињу; али је у истини, да је његов део од Крушевца до Приштине био познат и раније, — и свакако да део од Крушевца до Смедерева беше израђен тек доцније за време Турџа Бранковића.

¹⁾ Рогановић у свом делу: „Биографија и т. д.“ вели, да је Милош у двору Лазаревом био велики сановник, а не помиње је ли имао коју област под управом. Како се данас у Топлици налазе споменици, за које се тврди, да су од Милоша остали, који и његово име носе, то је свакако Обилић ту морао имати бар спахилуке, ако не формалну област, јер је Топлица имала свога војводу Крајимира, или управо Милава Топлицу. — Можда су пак ово споменици самог војводе Крајимира, па их је народ, из љубави према Обилићу, његовим именом и назвао, — нарочито што се Милош у овим крајевима и борио с Турцима и стекао у народу гласа.

²⁾ Укратко изведено из дела: Трговачки центри и т. д. од Ердељано-вића Ј. и Николића Т. Р.

5.) *Друм*: Косово-Врањско Поморавље-Софија.

Овај је пут везивао Косово са Једреном, којим су се Турци и користили, при наступању на Косово.

6.) *Моравско-Вардарски друм*: Ниш Лесковац-Врање-Љумано-во-Капланкој-Велес-Тиквеш-Солун.

Овај друм има још један крок преко Овчег Поља и то преко села Горобинца (данас га на карти нема). Ова пруга у будућим војнама биће од великог значаја.

7.) *Босанско-Ужички друм*: Овај је друм водио од прилике: Ниш-Крушев-ц-Чачак-Пожега-Ужице Мокра Гора-Сарајево.

Још није рашчишћено питање је ли и било овога друма долином Западне Мораве; ¹⁾ — али и без икаквих података могло би се тврдити, да је морао постојати још од ранијих времена, када се само добро посмотри угодна пруга, коју чини Западна Морава. То је природни пут, који је од истока ка западу везивао две онда најсилније покрајине: земљу Лазареву и Тврткову. А што га путници никако не поменуше и њиме не путоваше узрок је, што им не бејаше успутан, и излази као јасно, да је искључиво и грађен за војне потребе.

8.) *Босански друм*: Љубљана-Метлика-Кључ-Прусац-Сарајево-Вишеград-Добрун-Н. Базар-Приштина-Скопље.

9.) *Скадарско-Призренски друм*: Св. Срђ на Бојани-Скадар-Дањ-Спас на Дриму-Призрен.

Ова последња два друма везиваху Косово са Босном и државом Балшића.

Кад коментаришемо све ове пруге излази: да су друмови: Цариградски, Београдски, Дубровачки, Смедеревски и Косово — Врањско Поморавље, најглавније пруге за дејство војске на северне покрајине, којима би почетак био из Једрена. Остали друмови су важне помоћне везе ових главних пруга. Кључ главних пруга бејаше Ниш и Косово, и заузећ м ових тачака падају већ и саме пруге.

Остало земљиште измеђ пруга и путева за ондашње трупе доста непроходно и брдовито. Када се још има у виду ондашња стратегија: да заузећем престонице као стратегиског субјекта те државе, падаше и цела област у руке заузимачеве, — то је кретање трупа морало бити огрчичено само на ове главне правце, на којима се и налазише најглавније оперативне тачке. Ко је пак имао у рукама главне пруге — имао је и помоћне.

¹⁾ Едељановић Ј. и Николић Т. Р.: Трговачки центри и т. д. стр. 221. О њему зборе детаљније.

Данас противник није уништен донде, док му се војска не уништи, или онеспособи за даљу акцију, и тек је тада стратeгиска и тактичка победа. Данас је војска субјект, а у старим војнама искључиво: престоница.

Равница Плочничка угодна је за дејство пешадије и коњице и довољно пространа за онај број војника, који је тада у битци био.

И ваљд поменуемо, да је код Турака морало бити у напред створеног ратног плана. Јер се из целокупних њихових операција види врло смишљен и прорачунат рад. — То стварање плана у ратном савету и један наш историк прича овако: да је Цар Мурат сазвао све војничке главаре, поставио на сред собе Ћилим и у среди јабуку, и питао их, како се може домашити јабука, а да се не нгази Ћилим. У јабуци се оличавају српске покрајине, а Ћилими су околне распарчане, сепаратне области. Када му нико није умео решити загонетку, он је сам почео скупљати Ћилим до јабуке и тако и њу домашио, — што ће рећи, да је пре свега главно заузети ове области околне, па је тиме и Србаја пала. — Тако је и било.

Из ове се бајке може видети, да су се планови заиста градили раније пре почетка операција. Најзад и обичај тадањи вазда је био: да владалац савуши пре или после боја ратно веће, које је доносило одлуке, шта да се предузима. Ово се чинило и код Срба и код Турака.¹⁾

Као да је Турцима била врло добро позната корист од нападне војне, да „напад осигурава сву слободу рада и потчињава кретања свог противника; напад му допушта да може радити по плану, који је сам саставио, и да маршира без губитака времена ка циљу, који је себи поставио; он му даје могућности да изненади свог противника у прикупљању и концентрисању, да га неспремна нападне на тачки, на којој држи да ће му највише шкодити; најзад, напад му даје још и ту корист, што преноси ратовље не противничко земљиште, а тиме уздиже морал код своје, а ослабљава код противникове војске“²⁾.

¹⁾ Најбоље се то огледа у народним песмама, где говоре о вечери у очи битке на Косову, која стварно не бејаше ништа друго доли „договор главара, како ће се бој започети и када. — А и сви историци тврде, да су вазда ратна већа сазивана и на читаву годину дана раније од самих битака или почетка операција у опште.

²⁾ Генерал Берто — навод из „Ратника“ св. 10. 1834 г., стр. 172.

Шта више Турци, од како пређоше у Европу, и морадоше водити само офанзивну војну, јер то захтеваше и сам њихов положај тадањи на Балканском Полуострву.

Према овоме њихова стратегија сводила се на ове најглавније тачке:

- 1.) Већа бројност од непријатеља.
- 2.) Одређеност општег, па и посебног, правца кретања;
- 3.) Нападно (офанзивно) вођење рата.

Етапна пак служба у ово време беше никаква. О њој се врло мало зна. По неким знацима судећи изгледа да је било нечега, али и то сувише примитивно.

Расматрајући рад турске војске, њихов главни ратујући план био је:

1.) Да се заузму све покрајине јужне. (Дејство на јужне државе српске).

2.) Да се продужи дејство на северне покрајине.

План за заузеће северних покрајина имаше ове одредбе:

1.) Заузеће главне пруге: Цариградски друм.

2.) Имати у рукама кључ главних пруга: Пирот и Ниш.

3.) Продирање престовници Крушевцу

4.) Наступање Дубровачким друмом на запад.

Плочника битка (исход њен) учини, те Турци увидеше, да су погрешили са правцем операција и да је пре свега потребно заузети Косовски Вилает, који им је остао с лева у бок према пређашњем плану. — Ова погрешка им се морала десити и ради тога, што нису познавали тачно ове пределе, те према томе не знадоше прецизно и како воде ове главне пруге. — Своју поправку су учинили 1389 год. када су друмом Косово Врањско Поморавље — Софија оперисали ка Косову.

Ну оправдање ранијег плана правда се тиме, што је Ниш заиста био центар главних пруга у северним покрајинама. За овим имати Крушевац, значи, имати у рукама све пруге, које воде на север и запад ¹⁾.

Софију Турци имаше већ у рукама, за њом Пирот, па најзад 1386 пада и Ниш. Шта је друго морало следовати, него наступање ка Крушевцу долином Топличком. Мурат је то и учинио и кренуо са 25000 људи том пругом.

Шта су према овоме ратном плану радили Срби? —

План је турски Србима био и сувише јасан, па ипак беше већ доцкан концентрисавати све покрајине у једно. Најзад ако

¹⁾ Види укрштање пруга и путева, које мало раније набројасмо.

је Лазар увиђао шта Турци раде и какова будућност очекује северне и западне покрајине, није увиђао Алтомановић, Балшићи и Твртко. Они су се још једнако носили мишљу, да под своју власт потчине цело Српство, истичући надуту своје племићке претензије, као рођака Душанових.

Пошто је дакле све остало на самог Лазара, то је најзад он сам и кренуо на рад.

Настало се живо спремати за дочек, јер Турци већ беху на прагу. — Ну баш кад се дешава први упад турски године 1380, тада и Маџари чине упад у Мачву. Ово изазва, да се са Турцима учини врло тежак по Србе уговор на мир.

Лазар је у свом ратном савету имао ове вође главне: Вук Бранковић, Ђурађ Срацимировић, војвода Димитрије Војиновић, топлички војвода Крајимир ¹⁾, Милош Обилић, Дамњан Оливеровић, Стеван и Лазар Мусић, Павле Орловић, Дамњан Шахиновић, Југ Богдан са синовима и т. д.

Када је које позивао за савет, тешко је одредити, ну да му најглавнији беху: Вук Бранковић, Ђурађ Срацимировић, као зетови и Милош Обилић, као активни командант целе војске ²⁾ — то је већ и народ у својој појезији довољно истакао.

Ратни савет утврдио је главни ратни план од прилике овај:

- 1.) Да се води дефанзивна борба.
- 2.) Да се што енергичније бране главни правци: Цариградски и Дубровачки друм.
- 3.) Да се утврђују главне вароши: Ниш, Пирот, Крушевац, Прокупље и т. д.

Посебни план искључиво за напад Муратов у години 1387, садржавао је ова дата:

- 1.) Услед пала Пирота и Ниша ваља задржати турско кретање ка Крушевцу.
- 2.) Одређен је Милош Обилић као главни командант, да са 10—15000 војника (пешака и коњаника) дочека Турке код Плочника (види епилог).
- 3.) Остала војска да се налази код Крушевца, који се тада утврђиваше, под командом Лазаревом и осталих војвода.
- 4.) Одбрана да буде активна.
- 5.) По успешној борби гонити Турке и по могућству повратити градове Ниш и Пирот.

¹⁾ Свакако по народном веровању Милан Топлица.

²⁾ Трношки (пећски) летопис га изриком бељежи као: „кнезом и војводом целог војинства.“

6.) Сам поступак у борби оставља се на увиђавност главног команданта ¹⁾.

Према свему овоме излази као резултат:

а) Да су Турци као нападачи били самосталнији у извођењу свога плана, док су се Срби морали према њима управљати.

б) Код Турака већа бројност, док код Срба у пола мања војска.

в) Тајна победе лежала је једино у јунаштву и вештом маневровању.

г) Морална страна била је врло велика код Срба, кад су и после освојених градова Ниша и Пирота опет стали на препад Турцима.

Најзад је освануо и сами дан битке на Плочнику 1387 г. ²⁾

Према ратним плановима и према успешном извршавању плана од стране Турака судар је био неминован и то баш на Плочнику.

Овде би ваљало изложити распоред обеју војска, њихов састав и сам ток борбе, ну о томе нема никаквих података, па је у подробности тешко и зборити. Нешто Јиреџек бележи о тој борби, ређајући чак и сами размештај, али то су такође логички закључци, које можемо и ми извести на основу других сигурних података.

Најприје смо напоменули састав Српске и Турске војске, па према томе он је и у овој борби морао бити заступљен. И код Турака и код Срба од главних родова оружја учествовали су коњици и пешадија. Колико коњице а колико пешадије, непознато је.

Распоред саме војске обеју страна на бојном пољу такође је непознат, али по уобичајеном до тада распоређивању, свакако је и на Плочнику исти био.

Ондашње трупе распоређивале су се овако:

1) У првом реду били су *стрелци*, то је потпуни вид данашњег стрељачког строја. Они су бивали најхрабрији и први почињали борбу бацањем стрела и копаља малих а затим је настајао и непосредан јуриш.

¹⁾ Ово је тада вазда био принцип – и то је најпаветније и данас.

²⁾ Не зна се тачно дан те битке. Стоји само забележена година. Ну према неким историјским наводима, да је на годину дана после Плочничке битке освојен Пирот од Турака, излази, да је и ова битка морала бити од прилике у јесењим данима.

2.) Непосредно за првим редом долазио је други ред: копљаници, оклопници и остали. Ово је била главна сила и служила је да одмах чим крену стрелци на јуриш свом сиљном помогну исти. Најзад да задржавају и само одступање стрелаца.

3.) У трећем реду била је резерва. Обично најодабранија војска, и по могућству коњица. Она није била развијена у поредак борни, већ је на згодној тачки, коју јој главни командат одредио, стајала под заповедништвом свога нарочитог командант. Служила је да целу бојну линију потпомогне онде, где би се потреба указала, или ако је противник натеран на повлачење да реши битку и учини довршетак. — Од веште употребе ове резерве вазда је зависио и исход саме борбе.

4.) Коњица је вазда дељена на двоје и стављана на крила целог бојног реда. Улога њена беше јој као и данас: да у одсудном тренутку чува својој трупи бокове а непријатељу да загрози по могућству у бок.

5.) Цео бојни ред подељен је био на три дела и дават вазда нарочитим командантима. Дакле било је команданата: десног крила, средине и левог крила, и, као што у тач. 3. поменисмо, команданта резерве. — над којима беше главни командант, који је обично био испред другог борног реда и у средини. ¹⁾

6.) Комора и све остало, што не присуствоваше самој акцији, налазило се позади војсака.

У главноме овакав је распоред био и на Плочнику.

Турском војском командовао је сам Мурат а српском Милош Обилић. Оба добри војници, оба војсковође, јунаци, оба непобедими, — па им најзад би суђено да се оба такође после године дана виде очи у очи, да Мурат и по други пут осети Милошев мач, али овом приликом на сопственом своме телу.

Ваљда је судбина тако хтела, да Милош Обилић потуче непобедимог цара Мурата на Плочнику, да му уништи војску и да исти Милош након две године дана убија лично и самога Мурата на Косову пољу.

Борба је свакако почела рано у јутру и то нападом стрелачког реда. За овим је настао главни судар и ужасна сеча, која се до тада није запамтила, — а какова беше само на Косову.

¹⁾ Ово се најбоље огледа у распореду косовске битке (Мишковић Ј., Косовска битка).

Обе су се стране ужасно држале у први мах, ну када вештим маневром Милош употреби резерву а и сам личном својом храброшћу зациви како турску тако и саму српску војску, — Турци почеше узмицати, и сеча поста још ужаснија.

Што је историја приблежила то је број мртвих од Турака. Преко 20.000 турских војника оста на Шљочнику и једва се том приликом Мурат са неколико хиљада спасао. — Колико је Срба погинуло о томе забележака нема.

Овим је битка била решена.

Што је код Срба тада најпаметније било, то је продужење дејства и повраћаји градова (следеће 1388 год.) Ниша и Пирота, у шта се ми нећемо упуштати.

Овакав исход битке допринео је важне последице по српски народ: скинуо је суверенство султаново над овим покрајинама, показао Турцима да у Србима имају страховитог противника, створио уверење код Милоша и осталих војсковођа српских, те одобрише у ратном савету Милошев предлог: да се дочекају Турци на Косову; — једном речју: изазвао је у брзо другу битку након две године, за коју се Мурат мало смишљеније и дуже спремао.

Ова битка у народу равнесе Милошево име и створи му бесамртни спомен у Српству целоме, — те је већ и по томе од великог значаја и да је не треба занемаривати.

Ну о последицама и важности њеној Енциклопедији нећемо у следећем одељку.

(Свршиће се.)

ЛАЖНА ВАСПИТАЧИЦА

написала Милка Гргурова.

У Београду је живео неки Ранко Черкић, адвокат, који је својом способношћу, поштеним трудом и радом стекао доста велико имање, а нешто је и од оца свога наследио.

Имао је лепу велику кућу, у којој је становао; говорили су његови познаници, да је имао доста велике своте новаца по разним новчаним заводима, ма да то не хтеде никада признати. Уопште беше велики особењак, а и сама његова личност није била ни мало симпатична: његове загасито светле очи тако су оштро погледале, да се човеку чинило, као да прозиру до саме душе. Његов повијен нос, лице дугуљасто и тамно, — све је то јасно обележавало његов чврсти карактер. Притом беше висок и мршав, а имао је близу шесет година. Доцне се и оженио. Био је много старији од своје жене.

Не беше никоме познато, и он беше поштен човек, да је са својом женом добро живео. Жена му беше веома нежна, слабуњава и болешљива. Па на несрећу и ћерка им беше веома бледо девојче. А то га је још највише љутило. Више пута би рекао врло сурово:

— Изгледате обе као да вас сваку ноћ пију све саме змије.

Не показа никада ни најмањег саучешћа према својој болешљивој жени, а ни према детету не беше нимало нежан. — И кад му јадна жена умре, остављајући за собом своје мило дете, тек једва у четрнајестој години, њега не ожалости толико њена смрт, колико га је љутило то што ће да ради с тим слабуњавим дететом, које ће проћи по свој прилици као и мајка јој. Он се шта више и на то наљутио, кад седне за сто да руча, па погледа Магине уплакане очи. Место саучешћа и нежности, он би јој сурово рекао:

— Шта већ толико плачеш? видиш да изгледаш као нека аветиња. Мртве не можеш својим сузама подићи! — За тим би устао иза стола и пошао у своју канцеларију, а не би је удостојио ни једним нежним погледом. Тад би се сирота Маге за-

тварала у своју собу, да се над сликом своје нежне матере сита исплаче. Сећала се, како ју је она волела, како јој је нежно говорила:

Магице моја, моје мило једино дете! На коме мајка оставља своје мило девојче? — А Мага би је грлила, наслањајући своју главу на мајчине вреле груди, па тихо шапутала:

„Не брини се, мајчице моја, Бог нас милостиви неће раставити. Он је добар, па ће ми поклонити моју добру мајчицу.“ Свега се јадница сећала, па ипак није на Бога роптала, него Му се молила из све душе, да Он њену мајчицу прими у рајско насеље, па и њу да позове к себи.

А Ранко, кад остаде удовац, па погледа то дете, остављено на милост Божију, чисто би очајно повикао:

— Шта ћу да радим с тим дететом? коме да га поверим? — Он не беше рђав човек; волео је своје дете на свој начин. Није умио ту љубав показати, а застрашен болешћу своје жене, био је скоро уверен, да ће и то дете отићи за својом мајком, па би скоро и волео да оде мајци, где би јој и најбоље било.

Његов најбољи пријатељ, неки Арса, видећи га тако забринута и невесела, рече му једнога дана:

— Море, човече, шта је теби? Ти си се сасвим променио!

— А како и не би, зар је то мала брига, кад останеш са тако слабуњавим дететом, којем треба неге, а ја осећам да за то немам способности.

— Па што не узмеш ваљану какву учитељицу у кућу, која ће ти дете образовати и васпитати, па уједно и однеговати?! — А неки су га опет световали да се на ново ожени. Али он не хтеде ни да чује за женидбу, не с тога, што је жалио своју жену, но што је имао неку одвратност према брачном животу.

Он усвоји савет свога пријатеља Арсе, који се није баш много разумевао у те ствари да узме ваљану васпитачицу. Арса беше трговац, па му обећа, да ће, кад пође у иностранство ради своје робе, уједно распитати и за добру васпитачицу, те ће се тако и Ранкова душа смирити.

Једно јутро рано Ранко је већ седео у својој канцеларији и радио, кад му донесе момак депешу од Арсе, који му јавља, да шиље добру васпитачицу, и да исти дан долази у десет сати.

Ранко одма заповеди слуги, да узме фијакер, па Мага нека изађе пред њу на станицу. — Разуме се, да је одма све извршено по његовој заповести.

Око једанајест сати стаде фијакер пред кућу; али Ранко не нађе за вредно ни да оде до прозора, и да погледа каква је то женска што долази, и којој поверава своје дете.

Кад беше време ручку, он се упути у трпезарију, где њи две већ затече. Мага му одма приђе и мало узбуђеним гласом представи госпођицу Клару Дифер. Ранко јој се поклони и једва ју погледа. Клара беше необично лепа, висока и врло лепо развијена. Очи јој црне, велике, с дугачким трепавицама и врло живе; лице фино, образи врло румени, али је лепо доликовало све то њеној бујној и црној као ноћ коси. На њој беше сивкаста хаљина, веома укусно сашивена, и њене пуне груди, као и обле мишице, врло су се лепо изнимале у њој. Могла је имати двадесет и шест година.

И ако Ранко у први мах не обрати велику пажњу према њој, ипак ју је за време ручка кришом погледао. Њена бела и пуначка рука, са малим рупицама на чланцима и ноктима брижно заокруженим врло га изненадише, ипак њен звучни глас, као и ватрени поглед, којим га је погледала, кад је с њиме говорила, задивише га, а особито њени румени образи све то за њега беше нешто ново. Он, поред своје нежне и болешљиве жене, са њ-ним тихим гласом постаде прави женомрзац, па и суморан. А гле! поред ове лепе даме, наједанпут као да оживи, и нехотице погледа на заповоде од своје кошуље да ли су чисти, па се некако трудио, да му и глас буде мекни и пријатнији. Магицу јако зачуди та нагла промена код њеног оца. Она сирота и не знађаше, да он уме и љубазно говорити, па јој се чисто стеже оно срце, кад помисли како беше с њеном јадном матером увек суров. Једва се могаше задржати, а да се не заплаче, особито кад отац рече тој страниј жени, да је њено домаће васпитање поред болешљиве матере сасвим занемарено. То ју је заболело до срца. Та кад помисли само, како се њена сирота мајка бринула о томе до саме своје смрти: даваше јој увек најлепше поуке, па зар тако да ју понижава пред том страном женом?! И од тога тренутка осети необичну мржњу према Кларини. Наједанпут овлада њоме нека слутња да ће та жена владати у њиховој кући! И није се варала, смешеше на Клариним уснама имало је неку необичну моћ, да све подчињава својој вољи.

* * *

Клара је одма првих дана врло брижљиво посматрала све до најмање ситнице у кући. Почела је прво Магу врло фино

да испитује о многом чему, што се ње није тицало баш нимало. И кад опази, да је Мага врло паметно девојче, које ју провиди, те јој са устезањем одговара, она се обрати на послугу. Брзо дознаде, да је материјално стање врло добро, да је то једна од првих и најимућнијих кућа, и то ју веома расположи: — то је оно, што је и тражила како ће се за себе што боље побринути, а особито кад јој рекоше, да је Ранкова жена умрла од јетике, помисли овако:

„Та девојка, која је врло слабуњавог здравља, јамачно ће проћи као и мајка јој. Отац јој пати од срца као што дознаде, дакле може и он врло напрасно умрети. Зашто се дакле не би могла жртвовати да пођем за њега, па да мени, као својој жени, остави цело то лепо имање? Та ја одавно вребам такову прилику. А он се загледао у мене још од првог дана, о томе ни мало не сумњам. Истина, већ сам једном покушала да себи тај план остварим, па ми некако не испаде за руком. Можда с овим старцем неће ићи тако тешко. — Напред дакле. А девојче треба кињити, да што пре сврши. Време је, да се за себе постарам, а тим ћу много што шта загладити у моме животу.

Тако се та добра душа, којој поверише Магу, старала не за њено образовање, но да себе осигура. Она ју је мучила, задавала јој је тако тешке задатке, и тако много, да је јадно девојче с муком савлађивало, а често би и клонуло, па би скоро и упорно рекло:

— Ја нисам у стању да научим све то за двадесет и четир сахата! Клара би се само насмијала и рекла:

— Ви сте, Магице, мала ленштина! Морам вас тужити вашем тати. — Она је знала, што значи то; тужиће је смешењем на уснама, а отац ће је без милосрђа казнити. Мага је требала ваздуха, здраву храну, а учити је смела само толико, колико јој снага допушта. На против њој се задавало више, но што могоше научити, и кад не могоше савладати, затвараше ју у мрачну собу, и по неколико сахата ту би провела без хране. — Разуме се, да Ранко о многом чему није знао шта се с њоме чини, јер је он своје дете поверио сасвим доброј Клари, која је по његовом мишлењу савесно с њоме поступала. Али она је то чинила ипак у његово име.

Ранко се сваки дан све више заносио лепом Кларом; њено добродушно смешење, њени румени образи, ватрени погледи — све су га више очаравали. Он беше сасвим у њеним рукама. И што је она казала, или наредила — то је за њега било најпаметније и најбоље. — Мага је била само споредна ствар у

кући, и ма да је већ навршила петнајест година, ипак су је сматрали као какво непослушно дериште, које су казнили за најмању ситницу.

Мага је била врло паметно девојче, прозирала је очеве намере и са стрепњом је очекивала кад ће једног дана Клару представити као њену маћеху.

Једном при ручку беше Ранко према својој кћери први пут нежнији, па се поче с њоме мало и шалити. Између осталог рече јој: Но, Маго, још за неколико дана, па нећеш више имати гувернату. Мага не могавши се уздржати викну радосно:

— Шта, зар одлази госпођица Клара?! Он ју погледа са неким лукавим смешењем, па рече:

— Госпођица Клара постаје до скоро госпођа, то јест моја жена, а твоја мајка.

Мага побледи, па викну очајно:

— Шта! Моја мајка?! — О, не, драги оче, ја не могу имати другу мајку до оне, која је умрла, нити могу коју другу волети, до ону, која труне у гробу.

Ранко је погледа љутито, али се ипак савлада, па рече врло одсудно:

— Волећеш ти и ову, па и поштовати као мајку своју! — Мага, скоро ван себе скочи, обви руке оцу око врага, па јецајући повика:

— Слатки оче, немој то чинити, превлићем те смилуј се на мене, немој узети за жену ту Клару, која нас не воли, уверићеш се и сам, драги оче! Она нас мрзи као што је и сама мрзим из дубине моје душе, јер је лукава и подмукла! Она није марила да ли Клара разуме што она своме оцу говори, та она и не крије своју мржњу према њој. — Ранко је немилостиво одгурну од себе, и суровим гласом заповеди да оде у своју собу. — Клара је смешећи посматрала тај приказ, и ма да није све разумела што говоре, ипак је врло добро појмила што је у ствари, да се тај разговор ње тицао.

Ранко се трудио да пред Кларом ублажи Магине речи.

Јадна Мага понижена и утучена оде у своју собу, да се сита исплаче.

Од тога доба лукава Клара удвостручила је своју љубавност према Маги само да покаже Ранку, како је она добра и нежна, а тим је јадна Мага још више трпела суровости од стране свога оца, који беше непрестано пострекаван Клариним љубазним смешкањем, у ком се ништа друго није крило, до само пакосно клеветање. Клара је својим добродушним смеше-

њем набрајала мане, које Мага није ни имала. Али Ранко беше заслепљен, па није провидио Кларино лукавство.

Мага је често очајавала што никог нема, пред киме би могла излити своје ојађело срце; помишљала је често на свога брата Влајка, који је код њих као ђак био на стану, док је учио у Београду школе. Он беше син богатог трговца из Крагујевца, а отац му уједно беше и врло добар пријатељ Ранков. Доцније га његов отац посла у иностранство, да потпуно доврши правничке науке.

Мага се сећала с болом у души како је онда још сретна била. Беше јој онда још и мајка жива. Како их је она обоје волела и његовала! Влајко беше много старији од ње, па ју је тако и пазио и волео, као своју млађу сестру, а она — ах — она га је волела свом својом детињом душом. — То су били њени најсретнији дани, а сад? — Тако се сирота Мага заносила у мислима, и кад би се пренула из свога заноса, са страхом би помишљала на садашњост и на онај дан, кад ће Клару видети поред оца свога као његову жену! Страшно, и она ће јој морати рећи: мајко! — Тад би очајно узвикнула: — Ах! никада је ја нећу назвати „мајко;“ та мрска жена неће доживети, да преко мојих усана пређе то свето име, које она не заслужује!

Магин је положај био заиста жалостан, никог не имађаше, с киме би смела искриво проговорити, од сваког је зазирала, јер и сама послуга беше на страни Клариној, која је знала све задобити својим љубазним смешењем. — Није чудо, што је Мага постала неповерљива, упорна, па чисто и пакосна. Много пута затварала би се у своју собу, која је имала излаз у трпезарију, под изговором да учи своје задатке, а међу тим узела би слику своје покојне мајке, па би се пред њом изјадала.

Једно јутро трже ју из сна неки жагор; она брзо устаде, приђе вратима која беху стаклена, подиже смотрено завесу да види шта је, од куд дослази тај велики шум. И шта виде: — Клару са венцем на глави, а отац у свечаном руху, и још неколико очевих пријатеља. Њој се на један мах смрче пред очима, цикну и сруши се на земљу.

Кад дође опет к себи, виде поред своје постеље собарицу, која јој мења ладне облоге на глави. Мага беше веома слаба и једва се чега сећала. Тек кад јој собарица рече, да је већ два дана како лежи у јакој грозници, и како су госпођа и господин у јакој бризи због ње, тада се сети свега, ^{и шта} што се догодило, и услед чега се разболела. Јадница је само ћутала,

а очи јој беху пуне суза. Оно, од чега се највише страшила, догодило се, и сад ништа друго не жели, само да умре.

Док је Мага тако лежала са затвореним очима, наједанпут се врата отворише, и Ранко с Кларом уђе у собу. Запиташе собарицу: како је Маги, а она им одговори, да је баш сад била будна. — Клара се пригну над Магом, погледа ју, па се подмукло насмеши и рече:

— Уверена сам, да ова мала јогуница не спава! — Ранко се намршти па викну: „Маго!“ — Мага отвори своје лепе очи, замућене сузама, погледа га тако тужно и болно, да Ранка, и ако беше доста неосетљиве природе, ипак тај поглед потресе, осети као неки прекор, који га застиди, па и наљути, те оде брзо из собе.

Клара приђе Маги, па је својим слатким смеђењем запита:

— Но, Магице, та валда нисте тако превећ слаби, да се не можете дигнути из постеље? — За тим је узе за руку, али се у исти мах и трже, кад осети, како јој је рука врела. — Мага је ладно погледа, па рече:

— Молим вас, госпођице Кларе, оставите ме на миру — и окрете се дувару.

Клара се угризе за уснице, погледа ју бесно, па и сама оде из собе.

Мага се мало по мало опорављала, ма да је у својој души била веома тужна. А како и не би? Га ни један дан није прошао, а да од оца не добије по који укор ма за какву ситницу. Клара би је истина узимала у заштиту, али тако слабо, да је само тим више изазивала Ранкову напраситост.

(Н а с т а в и ћ е с е.)

ИЗ Ј. П. ПОЛОНСКОГ.

„Рај љубави — змија љубав“ —
То ј' пјесама књига нека;
Не могу је разумјети —
Читам опет испочетка.

Што је са мном? страх ме вата,
И све тежа ломи туга!...
Као да је књигу ову
Заслонила мртва рука;

Као да је сјен поникла
За плећима у тишини;
Тихо плаче, тихо дише —
Дихању ми сметњу чини...

Ко да желе са мном читат,
Читат књигу тих пјесама
Изнурене, бл'једе очи,
Окупане у сузама!...

С Л А В У Ј.

(Кољцов.)

Очаран славуј ружицу зове,
Дању и ноћу пјесме јој пјева, —
И ружа слуша пјесме његове,
Ђути и санак невини сн'јева...
И пјевач тако на звучној лири
Драгани пјева пјесмице своје,
А пламен страсти у њега пири,
Драга му не зна, ком пјесме поје —
Ко ће их слушат, куд пјесме лете
И што су пуне туге и сјете?

Вазата.

И САДА ТЕ ЉУБИМ!...

И сад, кад ми туга опхрвала груди,
Кад ми јадом срце и дрхће и стр'јепи —
Кроз суморну таму опет гледам тебе
Као сјајну звјезду, мој пупољче л'јепи!

Ни очај, ни туга, ни витешки боли
Не могу ми скрити твога бајног лика,
Нит из душе збрисат' оне снове драге,
Што их бујна младост саналачки слика...

И сада те љубим и о тебе св'јетам
И душа ми жељом по пространству блуди:
На криоцу твоме, под пољупцем страсним,
Да ме рујна зора са истока буди...

Богдан — Крајишник.

ЛИЗА ФЛЕРОН.

РОМАН Г. Охнет-а.

ПРЕВЕО Сутварскій.

(Наставак.)

II.

Једнога петка, 25 маја 1882., младић један, који бијаше изашао из предграђа Сан-Мартин, те скренуо улицом Бондиј-скџм, послјије малог хода, а без почивала, баџи поглед на оглас препорођаја, и пошто га разгледа уљезе у ходник, који вођаше к' администраџи *Модерног позоришта*. Кад ал' незграпни глас из унутрашњости једне собице устаџи га.

— Куда идете?

— И истог часа малени један и мршави старац, који облачаше плетени сивкасти зубувчић са пораженицом, која му на страну падаше, са већелом о пасу и капом — кунетином на глаџи, изађе му хитро у суерет, држећи у једној руџи шило, а у другој цревљу, око које се бијаше најсавјесније у посао дао, желећи јој поплат обновити.

— Куда се упутисте? понови сумњивим нагласком, као да бијаше чуџар крунских драгоцјености.

— До администраџије, одговори младић.

— А за што?

— Имам говорити са господиџ Ромбодом.

— Можда тражитете службу? Онда треба да оставите вашу молбу овдје: можете доћи да примите одговор око пет, — рече хладно.

— Не ради се о служби, господин ми се Ромбод нада.

— Тако сви говоре! промрмља вратар, намјештајући се да сједне на ниски сточић.

Он погледа накриво тврдоглавог посјетиоца и проговори му промуклим гласом:

— Степенџе наспрам, други таван, ходник на лијево.

И зграбивши чекић стаде ударати са свом снагом један комадић коже, као да млађаше смионика, који му се бијаше опро

Младић отиде напријед и нађе се у једном мрачном ходнику, потражи ногом први скалин, ухвати се за гвоздени наслон, и пипљући да не би врат сломио успне се на други таван.

Прозор један прашњавих цакала, који се у ходнику налазаше, мрвичак таванчић расвјетљиваше.

У ходнику двије особе сједијаху на једној клупи: странац један, који држаше између нога вијолинску кутију, и жена нека паћеничких црта, на сљепоочицама скоро без косе, које издериани ватерпроф доказиваше да се налази у великој невољи. Један послужитељ пријављивач, у горњој одјећи, са војничком медаљом на прсима сједијаше на један сто и читаше тихо стари један волум листова „Журнали за свакога.“

Чујући да неко узлази, младић само диже очи, а да се и не збуну, и окрену малко главу на страну, и забиљеживши прстом мјесто у књизи, чекаше.

— Господина Ромбода, је ли могуће видијети? запита придошлица, говорећи испод гласа, као да бијаше у цркви.

Послужитељ пажљиво промотри посјетиоца. Он уочи одма сиромаштво његово, стару преживјелу форму прашњавог шепира, необичну дужину његовог капута, жалосне наруквице и ципеле од дебеле коже. Насмјехи се, диже се и пружи руку.

— Господин ће извољети дати посјетни билет.

Непознати се попипа по џеповима. Стаде као изван себе и задрвени се; за тим ледено оборивши очи, одговори:

— Немам га, али можете пријавити господина Клаудија Ла Баре...

Једна се притворена врата, на којима се огледаше натпис „тајнички уред,“ отворише у исто вријеме, и младић један плав, кратке косе и дугих бркова, ивађе праћен једном женском, одвећ лијепом и елегантном, која држаше у унаруквиченој руци бидет један.

— До виђења, голубице моја, рече јој, знај се да сам увијек на твоје расположење.

И повраћајући се весело продужи:

— Јоакиме, знајте добро, да је господин Ромбод рекао, да жели бити миран. Он је са вестијаристом... Ако господин жели да ми каже што жели?

И са знаком позове господина Клаудија Ла Баре да уђе у његов кабинет, лијепу собицу, које прозор бијаше окренут к булевару, а покућство пак, које се састојаше у једном столу од могона, и у једном дивану и четири столице, покривене платном кошпањасте боје.

Ла Баре се поклони.

— Хвала вам, господине, али ја морам са господином Ромбодом лично да се поразговорим,.. Урочио је састанак овдје.

— Онда је случај такав... Будите стрпељиви да причекате, рече малко љутито тајник. А ви господине?

Он се обрати старом вијолинисти, који стојаше непомично као успаван на његовој клупи, без двојбе навикнут да дуго чека у предсобљама. Старац се одма диже...

— Господине, желио бих да ме саслушате: тражио се први вијолинист...

— Ви се зовете?

— Верброист.

— Верброист, рече иронично тајник, композитор?

— Да, господине, композитор, одговори мирно старац.

Тајник посматраше онога, који под својим именом именоваше једног човјека, који навад тридесет година бијаше гласовит, и методи пјевања којега присвојени од издаваоца за комадић хљеба, могаху се још гледати по трговачким цакленим спремиштима.

— Добро, господине, рече удворно, изволите бити тако добри, да бисте повратили ветерас око седам, или пак сутра прије преставе. Наћи ћете господина Кампоана, главара наше оркестре, у соби музичког директора и мислим да се с њим можете ласно споразумјети...

CRNOJEVIĆ

Старац се диже, поздрави се, а да и не проговори, и ставивши вијолинску кутију испод пазуха, силазаше лагано низа степенице.

— А ви, госпођо? продужи тајник обративши се госпођи, која се дигла бијаше и са смијехом посматраше многобројне бразготине на њеноме лицу.

— Господине, тражим службу... Дођох из покрајине представљала сам улогу младе мајке...

Ах, госпођо, то ми се баш не чини... па наше је друштво потпуно.

— Па ипак кад бисте били тако добри да ме саслушате.

— То није мој посао, госпођо, говорите са равнатељем бине.

— Али господине... Ромбод.

Тајник диже руке к небу, као да бијаше у очајном положају.

— Немогуће, госпођо; господин Ромбод нема ни часка слободног времена... одвећ је заузет!... Ево овдје и једног господина, којему је он састанак урочио, па ипак по прилици неће га моћи примити! Имам част поздравити вас, госпођо...

Јоакиме! И улегавши у свој кабинет са једним чиновником, тајник остави младу мајку из покрајине, избечене физиономије, усред ходника, тресући се од јарости док псоваше и док се скањиваше да оде.

У кабинету, којег врата бијаху притворена, чујаше Ла Баре тајника, како премећући хартије говори са својим потчињеним.

Ево што ћете вечерас вршити... Биљежићете билете са крстом... Младе мајке са сличним изгледом! а нема ни одјеће да се промијени!... Хвала, наћи ћемо их на хиљаде таких, па и бољих! Јесте ли видјели оног старца, који мало прије овдје бијаше са вијолином? Добро, он је знао за своју гласовитост... Давали су му у почаст бал по опери „Челик жена,“ из времена Лава Пељета... Имађаше велики таленат, и модерна га школа слављаше као Аубера. Али он тражаше надахнућа у коњаку... и данас је примљен да запрема мјесто првог вијолинисте у једној малој орхестри... Ах! Кампоан ће га са ентузијазмом примити. Звоњење електричног звонцета прекиде га.

— Господин Ромбод... рече послужитељ пријављивач, који изапавши брзо, отвори у дну ходника једна врата и несташа га.

Ла Баре остаде на ногама, као да се бјаше, да не би сједнувши одулио чекање, и осјећа да му се срце стеже. Ненадни некакав умор и страшна турбулент обладаш њиме. Он говораше у себи: „Неће ме примити.“ Овај одвећ запослени човјек Бог зна хоће ли имати пет часака времена да ме узмогне саслужати! Па ипак он је онај, који ми писа да дођем!

Из џепа, којег имаше на једној страни свога дугог капута, извади писмо Ромбодово. Он не могаше жељи одољети, да га поново не прочита као да се освједочи да није погријешно. Та он знађаше већ и на памет то писмо, које му изазва неизмјерну радост, кад га прими.

„Господине,

Прочитах вашу радњу, она има својих добрих страна, али потребито је да говорим с вама; дођите да ме нађете један дан око три у позоришту...“

Клаудије Ла Баре приближи се прозору и свјетлост пролазећег дана озари његово мршава лице. На избоченом челу спушташе се дуга и мека коса. Над црним очима кочаху се густе обрвице. Малена уста кривуљастих усница бијаху створена за шалу. Брада угласта и стршећа доказиваше сталност. Ова лијепа физиономија имаша чудновати израз мисаоне озбиљности: замишљено око изгледаше као да проучава какав тешки

проблем. Охрабен, одсијеваше живом ватром интеллигентности, а поглед му сијеваше духовитошћу, уста му се напућиваху нервозно, као да одапињаху стрјелицу. Бијаше немогућно неопазити такву физиономију. Он скрећаше на себе побједно пажњу, па како је год он слабо био одјевен и гри своме кукавном изгледу и немирном погледу, Клаудије Ла Баре имаше неко одличје, које га одаваше да је биће узвишеније.

Он савије писмо, метне га у џеп, коракне два три корака по облачаоници погобивши се попут човјека, који је навикнут да подноси пријекоре; погледа меланхолично свој кишобран, којег се издерана свила отпушташе од баленских штапића, и приближи се инстинктивно вратима, само да буде ближе послужитељу пријављивачу, који би га се без двојбе радо трсио. Јоаким изађе. Ла Баре се постави на поглед пријављивачу. Послужитељ весело и пријатељски рече:

— Господин Ромбод моли вас да уљезете у његов кабинет. Он мора за часак отићи у магазу вестијаристе, па за тим биће с вама . . .

И подигнувши скупочијени застор на вратима, уведе аутора у једну собу тапацирану тамно зеленом кадифом, мобилирану црним дрвом, са прозорима насликаних цакала, кроз које дневна свјетлост улазаше, проузрокујући неку достојанствену и мистичну свјетлост.

На широком писаћем столу лежаху на гомиле свемчићи хартија, један чудновато извијани сребрни мастионик, и рукописи продукцијџа са онима различите боје, зелене, плаве, црвене, жуте, артистично накићеним лијепим натписима, не би ли примамили одбитну руку равнатељеву.

И сви лежаху ту, застараваху и жућкаху као застарали цвјетови.

Ла Баре зажеље да прегледа ону гомилу књижевничких списа, само да види, лежи ли и његов мргац ту. Али се не усуди; бојазан да га не затеку задржа га; он остаде у сред кабинета гледајући наоколо.

На пећи стојаху, плишом уоквирене, слике звијезда Ромбодова друштва: Климентина Вилар, отворених прси, показујући своја гојна рамена смјешкаше се слатко, гледајући у неизвјесност; госпођа Бревал са својим црним плетеницама, висока и витког стаса, мршавих плећи, црних очи са извише њих још црним обрвицама, које ју прављаху жалосном, али правом вилом, у грандијозној одјећи амазонке; Лиза Флерон, која на-

мигљиво држаше једане прутић, бијаше испружила малу своју ножицу испод навлаш издигнуте хаљине.

Оне бијаху ту, сјајне све као три краљице, те миљенице публике, које, кад би само свој таленат уложиле, престава би добро успјела: Климентина Вилар, ради свога живахног и ватроноћ полета; Бревал, ради своје страшне ваљаности кад би престављала што трагично ил комично, а Лиза Флерон, због њежне и фантастичне љупкости њезине темперамента као љубавнице.

И у својој глави Ла Баре прегледаше странке у својој продукцији, те размишљаше која би од њих најприкладнија била за сваку од њих три.

Он гледаше Бревал и Климентину Вилар као да престављају страшни привор признавања у трећем чину, и велику умјетницу младу њезину другарицу, гдје је мајка проклиње. Како би лијепе биле и каку бише силу дали његовој мисли! За тим Лиза Флерон као љубавница. Са сличним вјештакињама тријумф би био осигуран.

Али је ли он одржао ријеч? Његова продукција хоће ли бити примљена? Па и примљена ако буде, хоће ли повјерити другим силама. ~~на сивој глави~~ оне улоге? Зар први рад неког младића није био обављен? ~~Уронеј~~ Кда се морао престављати љети о Илиин дану? Али ~~у рониј~~ ~~своје~~ ~~поглавице~~ друштвава бијаху на распусту, на морска купатила, ~~у рониј~~ ~~бунољу~~. Ипак бијаше много лијепих ствари у тој продукцији. Па промислити да све зависи од хири једног човјека, што би она постала сјајна и драматичва у очима занешене публике, или кад би бачена била у кош, да се придружи својим прворођеним позваним у заборава! Ла Баре уздахну и усломена на пр шле године обнови му се у памети жалосна и несретна.

До тог дана нишчев живот не бијаше ни сретан ни чесгит. Син једног хирурга четника (мајора) бијаше провео своје дјетинство у мијењању мјеста. Он сретно обиђе скоро сву Француску и Алжир. Никада не проведе под једном климом више од двије годишње добе; кад кад ето га на студеним и мрзлим планинама Изера кад кад на врућим Пиринејима, под плачним небом Бретање, или у богатој и плодној Пирени. Гледао је снијег до свршетка фебруара на сјеверу, и у исто доба био гдје поморавце цвјетају у врућем појасу.

Далеко, у својим успомнама бијаше једно вјечно плаво небо и мјесто једно зелено, са бијелим кућама испод високих лиснатих стабала, које изгледаше да је Оран. Тамо једног дана,

кад имађаше три године, бијаху га свега у црно обукле, он бијаше опазио свога оца да плаче, а слатке и њежне жене, која га успаљиваше пјевуцкајући му нини—нана бијаше нестало.

Он осјећаше у срцу велику једну празнину и неизмјерну жалост. Најпослије кад је упитао жену, која се брињаше о његовом узгоју, гдје је, она му одговри лаконично:

— Отишла је на небо.

Тада у свом дјетињском замишљају престављаше је са великим бијелим крилима попут анђела, насликаним у црквеним књигама, које му давашу кад кад да мирно стоји.

Идућег лета морали су се такођер селити. Уочи одласка отац га бијаше ухватио за руку и отидоше оба двојица на једно брдашце, обрасло шипцима и мрчом, на једно прекрасно гробље, из кога се виђаше море. Ту му је четник учинио да клекне пред једним новим спомеником, наредивши му, да се моли Богу. И лијепо се сјећаше, да док гласно изговараше свете ријечи, његов отац лијеваше крупне сузе низ лице, тако да прављаху сјајну бразду до брка. За тим се дигоше, и четник остаде непомичан за дуго вријеме, и са истог мјеста као да се не могаше одвојити; не знајући што је оцу и уморан од чекања, он се стаде забављати са цвјетићима, који растијаху око гробова, све док га отац не зивну, говорећи му: сад ће мо кренути, Клаудије, него реци: збогом! И тамо у тишини оне жалосне ограде својим невиним гласом бијаше изговорио: збогом.

Лагано сађоше оба двојица а да ријечи не проговорише. Сутра се дан укрцаше на параброд за Марсиљу, одакле опет отидоше у Лион. Од тог се дана кирурга четника Ђуд бијаше са свијем измијенила. Онај човјек који изгледаше по све млад, кроз мало мјесеци остара и ненадно своје године откри. Оставивши сам са јединцем сином, проводећи монотони живот, постаде мучаљив. Он провођаше чигаве вечери а да неби проговорио једне једите ријечи, читаше, посађен на једној меканој наслоњачи, која га свугдје пратијаше, а коју називаше *voltaire* путовања по Француској.

Тек Клаудије наврши осму годину, четник (мајор) испослова му бесплатно мјесто на Ворсељском лицеју и он налазећи се са посадом у Монтепеље, отац и син почеше један од другога далеко живјети. За седам година Клаудије бијаше затворен између четири лицејска зида. Његов отац увијек налазаше оправданих разлога, само да не би код њега дошао у вријеме школских празника. Он немаше прикладног стана, гдје би

смјестио сина, или га велике вјѣжбе задржаваху далеко од куће, или пак мораше мијењати мјесто службовања и приправљаше се за пут. Младић трпијаше тавновање, а да се и не потужи. Учио је марљиво, и постаде добар питопац. Његови су га учитељи љубили; сматрао је лицеј као своју кућу, а оне, који га окружаваху, као чланове исте обигељи.

Но тек наврши петнајест година, кад је био четник премјештен у Евро', Клауди је дознаде на пошљетку с особитим задовољством да ће се видјети са оцем. Он је морао провести ускршње празнике код оца. Машта младићева црташе лијепу слику првог приступа послје тако дугог растанка.

Клаудије се надаше, да ће оца свога наћи онаквог, каквог га некад, кад га одвео бјеше у Версаљ, бијаше оставио. Он не мишљаше много на протекле године, те и не помишљаше и на то, да је четник много претрпио. Он не опажеше постепене промјене, које бијашу настале на његовом животу. Један сат прије него ли се искрцати имађаше у Евре', налазећи се у возу другог разреда, у којему се возаше, оладе се неком њежном осјећању, предочујући у памети најслађе дјетинске успомене, бацивши у заборав својих седам година лицејског тавновања.

Све жалости његове бијашу ишчезле; његово срце и душа уживаху у весељу. Чим се локомотива зазвижђе, објављујући свој долазак на стацију, спаде га од ганућа некаква дрхтавица, и измоливши главу на враташца, бацаше жељни поглед на плакат до железнице. У гомили путника, који се журају да улегну, узалуд тражаше физиономију, коју му машта сликаше: не угледа никога који би му сличио. Тад се залети да изађе изван воза и прелеће очима просторију, говорећи у себи: он ме мора *чекати*. Управ даваше биљет са намјером да изађе, кад али на својим раменима осјети нечију руку; окрену се и угледа високог, бијеле браде, човјека, који га милостиво посматраше, као да му хођаше саопћити какву тужну вијест.

— Јесте ли ви Клаудије Ла Баре? упита старац нагласком, којим обнови у срцу младићеву заборављену успомену.

— Јесам, господине, одговори немирно, као да се бојаше да се не превари, и жељан да дознаде.

Старац га загрли, говорећи му:

— Ја сам твој отац.

И Клаудије зачуђен, панувши са висина својих снова и својих очекивања, пусти загрлити од свога оца, којег не бијаше упознао и на спрам коме се бијаше понашао као какав странац.

Четник се бијаше сав измијенио, како физично тако и морално. Бјеше постао суморан и шутљив. Сви га његови другови престигоше у унапређењу. Он на против имађаше исти степен, и за какву и најмању ситницу долазио би у сукоб са својим надлежним, са Богом и са самим дјаволом. Са свим тим застоју унапређења његовог бијаше један велики узрок, којег он не хођаше разумјети, али са којим се са ужасом Клаудије упозна.

(Наставиће се.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЈУНАЧКЕ ПЈЕСМЕ.

Крвави плијен.

Проплакала Скадарска крајина,
И крвава земља Арбанија,
Равна Зета до Хоцкога Хума.
Плаче раја од тешка зулума,
Турадија од српских хајдука,
Од невоље и великих мука,
Што цеклински чине соколови.
Скадарски се скупише бегови,
На чардаку Малића Ђехаја,
И ту своје набрају невоље,
Па говори беже Бушатлија:
„Фала Бсгу јада големијех
Што каури од Турака раде!
Црни хабер *) синоћ ме допаде,
Са Лесендра града Царевога,
Од Адема бег ојађенога,
Да је чета од равна Цеклина,
Два његове погубила сина,
Ти до Скадра допиру крвници,
Сви се наши жале крајичници,
На те српске крваве хајдуке,
Да су многе погубили Турке,
И у Горње Блато код Жабљака,
Осман-бега су двадесет' Турака,
Су два брата су два Зеновића,
И Турчина Омер-Ђехајића,
Те из друге Муја Јединића
С двије аге два Омерђевића
Ибраима и агу Тахира
На сред блата спрема манастира.
На Петрово опет иза тога
Погубише хоџу Мурибкога,
И петнајест глава посјекоше,
А у блато многе потопише,
Па се Срби опет подигоше,
Да убију или посијеку,

На планичку дођоше ријеку,
Ту су више јаде учињели,
Једанајест ага заробили,
Од оцака бираних Кућића,
Међу њима Так' Омарђевића,
Што му друга у сву Зету нема,
За њег дервиш вељи откуп спрема:
Маџарије и златне дукате —
Да му сина за благо поврате.
Цеклињани благо не узеше,
Него блатом робе одведоше,
На краљеву плочу долазили,
Ту Турцима главе окинули.
Срби гада књигу направеше,
У Жабљаку је Дервишу спремише.
Кад је књига Дервиша допала,
Смртна карта грдно пзговара,
За Адема његовога сина,
Јер му мину глава пут Цеклина,
С цијелијем друштвом што је било,
Јошт за вишу бруку и грдило,
Понјеше их у брда крвава,
На Мраморе Јакше капетана.
Па знате ли браћо моја Турци,
За догађај грдни на Зетици,
Цеклињани кад удрише нама,
На шанчеве и табор низама,
Што преко њих шиљасмо тајине,
За градове до Херцеговине,
Од Жабљака до Никшицког града,
А сад томе нигђе нема трага.
Цеклињани то су разурили,
И ту многе Турке погубили,
Те градове тамо затворише,
И у црни Мухасер *) ставише.
Па и оно сви смо запазили

*) Глас.

*) Метнути их у опсједи.

Кад с' у Скадар једном загазили,
 Измеђ' триста ага и бегова,
 Одјавише хиљаду овнова,
 Што за Турке иђаху од Цара,
 И тајина стотину товара,
 Испред врата Скадарскога града.
 Вечерат нам не дају без јада,
 Зло им наше мироват не даде,
 Но под хумом на росне ливаде,
 Код несрећне жалнице кујове,
 Погубише два брата Мујове,
 И Турчина буљугбашу Аса,
 Су тридесет љутих Арбанаса.
 Па у фрачку ријеку крваву,
 Селман-бегу посјекоше главе.
 На вирове и дугачку понту,
 Ту нам вељу задаше срамоту,
 Не дају нам ока отворити
 Ни равнијем блатом проходити,
 Нит' Турчину саћи на Лимане*)

Све цеклинске чете таламаре,
 Од Лесендра до Скадра бијела,
 Отимљу нам лађе и ђемије,
 У њих сјеку Турке османлије,
 По зеленом блату скадарскоме,
 А плијене тајин и трговце,
 Кољу Турке ка вукови овце,
 Узимљу нам насрамоту благо,
 Чине од нас све што им је драго,
 На скадарске излазе ливаде,
 Те ћерају плијен на хиљаде,
 Крваво је благо и Бојана,
 Све од крви из турскијех рана.
 Што каурски задају ханџари,
 И убојни бистри џевердари.
 Проплакаше све наше крајине,
 Сијеку нам главе до казине,
 Па их носе на трнове коце,
 На Цетиње међу Црногорце,
 Те се с њима диче и поносе.
 Од владике ларове доносе,
 Афериме и јуначке фале,
 И дукате и златне медаље.“
 Док ево ти у те разговоре,
 Два Турчина у крв и у ране,
 Оба плачу и љуто кукају,
 Крв са рана сузама мијаху,
 Нова им је мука одољела,

Стаче им се крвца низ кољена,
 С ногама је у опанке гњеве,
 Сви бегови п т њих очи бече,
 Па говори Мурат Арнауते:
 „Оклен Бећа ах причај Мурате,
 Што сте у крв и црне комате,
 Ка' да сте се Србима хватали,
 Много тешких добили сте рана.“
 Бећа јечи Мурат проговара:
 „Из боја смо и из огња жива,
 С крај беглука скадарска везира,
 Бјесмо тридест Турака ујада,
 Код оваца дванајест хиљада,
 Три хиљаде коња и волова,
 Ми посасмо код њих по торова,
 Приђе зоре и приђе сабаха,
 Удрише ни Срби изубаха,
 Отворише с'руге на торове,
 Плијенише овце и волове,
 Доклен мрке напунише лађе.
 Неки бистрим џевердаром гађе,
 Неки лете са јагаганима,
 Клаху турке под талаганима,
 Ту с' учиње доста грушавине,
 Турске мртве осташе лубине,
 Од ханџара и огња жестока,
 Не утече жива ни сједока,
 Шест осташе стаје и колибе,
 Завијају пашчад на торове,
 Међу мртве турачке лубове,
 Ми двојица ево утекосмо,
 Куд те среће и ми да нијесмо,
 И не ћасмо да бјесмо крилати,
 Но н' отеше Хоти и Кастрати.
 Пет стотина дође Арбаније,
 Вићеше их цеклинске газије,
 Па сврнуше блату на ширину,
 Да чекају љуту Арбанију,
 Арбанији потреби незгода
 Од ријека и великих вода,
 Бјеше фрачка студена ријека,
 Насилила много без лијека,
 А не бјеше моста ни ђемије,
 Па се врну поточ Арбаније.“
 Уз разговор Мурата и Бећа,
 Дође ђаво и жива несрећа,
 Буљугбаша Агићу Махмуте,
 Прва лица од крајине љуте,

*) Пристаниште лађа.

Па Мурата кад је разумио,
 Овакву је ријеч говорио;
 „Ево има три године дана,
 Од кад седам добио сам рана,
 Ранише ме цеклинске газије
 На вирове *) близу Настошије.
 Ту убише Бега Мустаф-бега,
 Ето брзо осветисмо њега
 За Мустафа-бега Османова,
 Погубисмо Петра Ђуканова,
 Кад смо Петру главу окинули,
 Везиру смо нашем угодили,
 Па наредбу Турцима издаде,
 Те четири пукоше лубарде,
 А на Жабљац гвоздени топови,
 Јер крваве раскључа окви,
 И јошт једну посјекосмо главу,
 На Кошћелу волтицу крваву,
 Па тако ми дина великога,
 Ако гађем друга иједнога —
 Ту срамоту хоћу осветити,
 Па ако ћу главу погубити,
 Су шест брата што имам бегова,
 Сви смо седам погинули готови,
 За Турчина брата најдаљега,
 Живот не бих штедио за њега,
 Па ни за ту погонију нећу,
 До Црмнице крајину скупићу,
 И од равна блата до Румије,
 Сакупићу Турке осмајлије,
 А привести лађе коштањеве,
 А у лађе Турке витезове,
 Све јунаке и љуте зликовце,
 Па на блато чекат Црногорце,
 Док се врате да ни грдно плате,
 Оно рече на ноге скочио,
 Дубокијем блатом окренуо,
 Изведе се Махмут при Бузмана **)
 На Мраморје четири Диздара,
 Ђе петнајест ага погибоше,
 Једанпут их Срби посјекосе,
 Арамбаше крваве Цеклинске,
 Што их куну буле и латинке.
 Од љутине и страшна иједа,
 Нит почива Махмут ни сиједа,
 Нигђе своје ноге не одмара,
 Док не дође у село Штитаре,
 Тун је Махмут мало починуо,

*) Вирови кастратски.

**) Пристаниште лађа.

Сву Крајину љуту сакупио,
 За несретне прича догађаје.
 Пак привезе коштањове лађе,
 Од Казине до Хрчичке луке,
 Бира Махмут витезове Турке,
 Све јунака бољег од бољега,
 Од зле мајке а оца горега,
 Докле мрке напунио лађе,
 Па с Турцима на блато изађе,
 Доклен дође ђе је намислио,
 На Петрово чету уставлио,
 Није чета но војска велика.
 Пет стотина љута крајичника;
 Није шала толико Турака.
 Од Петрова па до Пијесака,
 Све је лађа за лађу свезана,
 За гвоздене лађе закључана.
 Кад је Махмут војску разредио,
 На најтеже мјесто запануо,
 Све тијесне кланце похваташе.
 С Махмутом су двије буљугбаше:
 Једно Махмут друго Абдула је,
 Оба Турци на крајину хвале,
 Па гледају блато с дурбинима,
 Ђе ће виђет чету од Цеклина,
 Виђе Махмут вале ђе пјенуше,
 А по њима лађе се мркуше,
 Па се један казивао војсци,
 Јер иђаху блатом Црногорци,
 Па то Алил кад је разумио,
 С дурбином је блато подкупио,
 Виђе лађе, а виђе јунаке,
 Па се мучи муке свакојаке,
 Из рука му дурбин испануо,
 И овакву ријеч говорио:
 „Абдулаје чули и Махмуте;
 Да Србима отворимо путе,
 Јер тако ми дина великога,
 Од челика да смо жестокога,
 Саковани ка мазија љута, —
 Не бисмо им забранили пута,
 Без велике погибије наше,
 Ја познајем неке арамбаше,
 Сад ћу ти их казат и на име:
 Једно Прелов из Жупе Гавриле,
 А друго је српска арамбаша,
 Љешевићу Вуче од Костића,
 Треће ти је Иваш Газивода,

Крвник турски и наша незгода,
 Но да им се уклонимо с пута.“
 Па да видиш Агића Мехмета,
 Јер му грдну ријеч проговара:
 „Ој Алиле, рђо неваљала!
 Дружину ми не страши јуначку,
 Ти се за чат не сјеђаш турачку,
 Мислио сам до овога пута,
 Да си турска узданица крута,
 Али сам се за то преварио,
 Дал, нијеси рђо разумио,
 Како слово пише пророково,
 Кад погине Турчин од Србина. —
 Мухамед га украј себе прими;
 Али српску кад окине главу,
 С везирима пије мрку кафу,
 Те на оба свијета добрује,
 То Турцима свијема казује.“
 Рече Алил: „То сам разумио,
 „Но јеси ли и ти запазио,
 Док с' у Цеклин рађа арамбаша,
 Као Вукца, Кења и Иваша,
 Намучите пашу и везира,
 Нама нигда неће давати мира.“
 Иде Махмут из лађе у лађу,
 Spreма Турке за бој и за свађу,
 С њима хвата бесу*) за деснице,
 Да не пуште жива ни гласнице;
 Но да видиш мрке Цеклићане,
 Кад виђеше Турке Крајићане,
 Тад усташе српске арамбаше,
 Уређују лађе и јунаке,
 Три најпрве лађе уредише,
 Што најјаче бјеху и највише,
 Двије друге опет позањима,
 Три озада за резерву свима,
 И возара по девет на лађу,
 А пушкаре који ће да гађу,
 По дванајест добријех јунака,
 Ето Срби право пут Турака,
 Ђрманџије лађе исправише,
 Хитри момци весла прихватише,
 Увијаху дрве буковине,
 Цијепаху блато до дубине,
 Соколе се српски витезови,
 Бјеже блатом мутнизи валови,
 Од мркијах лађа и Србина,
 Ка облаци густе од грбина**)

Страшно их је очима гледати,
 А камо ли на мејдан чекати,
 А гледа их пет стотина друга,
 Црна им се савијаше туга,
 Вели Туре ага Хусеине:
 „Е', ако се овдје не погине,
 Већ се нигда неће ни мријети,
 Страшно ли је Србе видијети,
 Језеро су мутно зајосали,
 Страшни ли су у њ се утопили.“
 Махмут вазда пријети Србима,
 Ема и он од њих страх узима,
 Тресу му се зуби и кољена,
 Иду Срби ћерају плијена,
 Преко блата немају узмака,
 Примиче се чета пут Турака,
 Сви су Турци заузели страве,
 Ал повика беже Абдулаје:
 „Станте, Срби, куђ сте наумили?
 Дубоко сте данас загазили,
 Па говори Љешевићу Вуче:
 Абдулају изгубио главу,
 Дома ћемо но отварај путе!“
 Тада рече Агићу Махмуте:
 О такви вјере и пророка,
 Немаш дома без блата дубока,
 Но си доша' ће ћеш погинути,
 Није лако Скадар плијенити
 Ни би данас проша крај Петрова,
 Па да имаш крила соколова.“
 Тада рече Јанковић Гавриле:
 „Данас ти се, Туре, скамениле,
 Немој страшит витеза јунака,
 Тамо ни је и отац и мајка,
 Код њих ћемо ноћас вечерати,
 Па с отолен грдне рашћерати.
 А у црно многе завит буле,
 Него мичте црне трабакуле,*)
 Ето ђаво и свађа готова,
 Пуче пушка Прелова Гаврила,
 Те погоди Краињић Алила,
 Још пукоше многи ђевердари,
 Гину турске аге и диздари,
 Кад несрећни погибе Алија,
 Ту с' учиње грдна лакардија;
 Гледа Махмут рањене и мртве,
 А многи се око себе врте,
 А танчице**) неки опалише.

*) Вјера.

**) Вјетар.

*) Лађе.

**) Пушке.

И тројицу од Срба ранише,
 Дријешаху многизи синцире,
 Но их држе Срби за перчине,
 Па повика Иваш Газивода,
 Абдулаја и Махмута злога:
 Полакоте турске алајлије,
 Сад ви Турци коље*) бјежат није,
 Јер се на зло мјесто похватасмо,
 Ђе заклона нема никаквога,
 Но смо на сред блата Скадарскога:
 Није грма, а није камена,
 Нако блато и вода студена.
 У то магла густа их ухвати,
 Па да ти је Србе погледати,
 Потурише бистре џевердаре,
 А кубуре ваде и ханџаре,
 Џевердаре коље**) пунит није,
 Но паљаху Срби кубурлије,
 Ту прскају чела и мозгови,
 Преврћу се аге и бегови,
 Вазда пучу кубурлије жуте,
 Стоји јека рањенике љуте,
 Стоји клевет ножка пламенога,
 Фала Богу чуда великога!
 Андари се ломе до корица,
 По вратова и турских вилица,
 А врело се олово ројаше,
 Кида срце измеђ утробице,
 Ту остају љубе удовице,
 Ал се Турци држат не могаху,
 Но синцире ломе и кидају,
 Јер им бјеху Срби досадили,
 Па се други јади догодили:
 Ведро бјеше па се наоблачи,
 Магла паде и грдно замрачи,

*) sic—кад—Ур.)

**) idem — Ур.)

На планине сио облак густи,
 Али облак више чудо пусти,
 Пусти кишу муње и вјетрове,
 Те се диже блато на валове.
 Страшно ли је виђет на Петрово,
 замуњено грдно и крваво,
 Не од буре, но крви пролите,
 И у томе боја раздвоише,
 Тадар Срби блатом обрнуше,
 Петиња их има рањенијех,
 Рањени се рани неподaje,
 Ко здрав бјеше и он вас крвав је,
 Сијекући Осмајлије Турке,
 Кржаве им до лактова руке.
 А сад да ти причам за Махмута:
 Кад се врну с несрећнога пута,
 Кад шићаре црне прохесапе,*)
 Кад се куну Турци на ћитапе,
 Јер водити чету више нете**)
 Преко блата да чине овете,
 На јунаке мрке Џеклићане.
 Ждали Махмут Турке Крајићане,
 Двадесет и пет ту што погибоше,
 Међу њима двије буљубаше,
 Алил Мујов и Адеме Цухов.
 Па да видиш Србе витезове,
 У минуше цареве градове,
 Доклен доше***) на крсти матице,
 На хајдучке двије раскрснице,
 Ђе се чета чека и раздваја,
 Од Ријеке и Жупе кржаве,
 Ту дијеле голема шићара,
 Без никаква броја ни кантара.
 Но у леђу што се деси коме,
 И ту криво не бјеше никоме.

*) Прорачунају срамоту.

**) sic—неће — Ур.

***) sic—дођоше — Ур.

Никола Газивода.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЖЕНСКЕ ПЈЕСМЕ.

*

Маџаријо жута ти си!
 А мој драги лијеп ти си!
 Не пролази сам сокаком,
 Виђет' ће те мајка моја —

Виђет' ће те урећ' ће те;
 А ја имам девет братâ,
 Кад појашу девет хата,
 А припашу девет сабља —
 Мој се драги бојат неће

*
**

Севти Мара ханџар продавала,
 Јован-Бегу вино куповала;
 Да се другом оженити неће,
 Но ја л' с Маром, ја л' са земљом црном!
 Мајка Јову запреси ђевојку,
 Запреси му у махалу Ану;
 Јово чује чини се не чује.
 Доведе му из махале Ану;
 Двоје младо у цркву вјенчаше,
 Двоје младо у ђердек спратише, —
 Јово сједе на сеџел-сепете,
 Па говори прелијепој Ани:
 О, чули ме прелијепа Ано!
 Ти подигни пули-дувак с главе,
 Да ја видим како ти је лице?
 Па подиже пули-дувак с главе —
 Сину лице како жарко сунце,
 А гроце како мјесечина!
 Јово узе седефли-тамбуру;
 Танко куца, тање попијева,
 Уз тамбуру Мари припијева:
 Мислиш, Маро, права јаранице,
 Да ја Ани б'јело лице љубим;
 Нисам, Маро, живота ми твога,
 Живота ми и мога и твога!
 Но је Ана љепш' и виш' од тебе,
 Ама моме срцу није драга —
 Ка' 'но што је племенита Мара!
 Чујеш, Ано, моја вјеренице!
 Аманат ти, ове аманете!
 Па ми иди остаралој мајци,
 Нек' ти даде потпуно вјенчање,
 Нек' ти даде, што из бабе дошло,
 Нек' ти даде роба и робињу;
 Нек' те прате до бабова двора,
 Нек' не рекну да си удовица,
 Но нек' реку е си првичница;
 И казат' ћеш мојој старој мајци,
 Кад ме стану у цркву носити,
 Нек' не носе на дућан догању,
 Но нек' носе ускијем сокаком;
 Нек' ми свежу бојали перчина,
 У ономе срмали-јаглуку,
 Што 'но ми га дели-Мара везла,
 На јаглуку њене очи црне; —
 Па потеже ноже и ханџаре,
 Убоде се жалосна му мајка!
 Кад у јутру јутро освануло,
 Но говори Јованова мајка:

Што је Јову омилила Ана!
 Па отвара врата од одаје —
 Док огрезну у крв до кољена!
 Врисну, писну, Јованова мајка:
 Аох, мене до Бог једнога!
 Ко је мене убио Јована?
 Но јој вели Јованова љуба:
 Лако, лако — Јованова мајко!
 Да ти кажем ове аманете,
 Што је тебе наредио Јово:
 Да ми дадеш потпуно вјенчање,
 Да ми дадеш роба и робињу,
 И сувише што ј' из баба дошло, —
 Да ме прате до очина двора,
 Да не реку да сам удовица!
 Кад га станеш у цркву носити,
 Не носи га на дућан догању,
 Но га носи ускијем сокаком,
 Па му свежете бојали перчина,,
 У онога од срме јаглука,
 Што му га је дели-Мара везла,
 На јаглуку њене црне очи.

*
**

Севлина је грозђе продавала,
 У Мостару на новом дућану.
 Њу налази Царевићу Ђорђе,
 Па Севлини божију помоћ рече; —
 Она му је здрављем прифатила:
 Здраво да си, Царевићу Ђорђе,
 Узми мене за вјерену љубу!
 Ја сам друго испросио злато,
 Па сам ноћас чудан сан уснио,
 Ђе ми дође увехла јабука,
 Увехнута, зубом угризнута!
 Што 'но бјеше увехла јабука —
 То је мене љубљена ђевојка;
 А што ми је зубом угризнута —
 То 'на носи чедо под појасом

*
**

Полећела два б'јела голуба,
 Па панула на два бора златна;
 Гледала их два дилбера с' бедема:
 Ој, Бога ви до два б'јела голуба!
 Је ли сада ђул-Марија у мајке? —
 Носил' саде терли-дибу до земље,
 А по диби узум-бузум кошуљу;
 И носи ли од хакика нануле?
 А пушта ли русу косу до паса:
 Накривила фино фесић на око,
 Опасала кушак-ћемер до бедре?

* *

Редом по редом јесен,
У овом двору весеље;
Томе се свако весели —
А стара мајка најбоље,
Ђе свога сина ожени.
Прешличица на полицу
Пуна бисера,
На њу сједи Јововица —
Трепетала трепетљика
Пуна бисера.

* *

Сиви ми соко долето,
Моме двору на пенцере;
Нит' га бидна ухватила,

Нит' сокола премамила;
А да сам га ухватила:
Бих му златан кафез плела,
Кад вечера да ми пјева,
Кад ураним да ме буди —
Нит' га бидна ухватила,
Нит' сокола премамила.

* *

Врани се коњи играли,
Под собом земљу копали;
Гледало младо Бугарче:
Ђе седеф-седла ломљаху,
Ђе срма плоче губљаху,
Ђе бисер сузе трзаху,
Злаћене клинце губљаху.

Приближежио: Влад. Ђ. Милановић.

НАРОДНЕ ПРИЧЕ

Како се наша глава цара Лазара.

Један сиромашак, али сасвим побожан и богобојазљив човјек, имао само једну краву, друго ништа. Три ноћи узасније присније му се, да му неко говори, да убије краву, па да јој понесе коњу на врата од Цариграда и да ће ту узети за њу иљаду дуката. То он каже својој фамилији, која му послужи (одобри) да је убије. Убије је, понесе јој кожу на врата од Цариграда. Ту нађе једног старог Турчина, чијему праунуку имаше већ деведесет година. Старац га запита:

— Оклен си ти?

— Ја сам из Србије — одговори сиромашак.

— Ако ме знадеш повести на бунар у Косово, да ти дам хиљаду дуката — рече Турчин.

— Знам — рече сиромашак, и поведе га.

Кад дођоше на бунар, угледаше у њему главу цара Лазара, која се свијетљаше као сунце. Старац, Турчин, пружи руку и извади је, па је даде сиромашку и рече: ово је глава цара Лазара, којег сам ја посјекао мојом руком, па ми је Бог одредио, да не могу умријети, док се не нађе по да се све мучим; но узми ову главу, па је носи у Раваницу, у његову задужбину, па ћу ти ја написати писмо, те ћеш поћи у Цариград код мојих потомака, па ће ти они платити труд, а ја сад овђе умирем. —

Сиромашак прими главу, а старац му написа писмо, даде му га, и старац се одмах прометну у шаку пепела и праха. Сиромашак узе св. главу, понесе је у Раваницу, па пође у Цариград, где му потомци оног Турчина дадоше хиљаду дуката.

Ко зло чини горе дочека.

Неки сиромашак дворιο код једног Турчина у Никшићу, и свагда му је чувао овце. Исти сиромашак био се договорио са својим оцем, да отац чека сваку суботу вече на извору ријеке Зете у Пјешивцима, а син да ће му бацати у Понор, у поље Никшићко, по једног овна, којег ће отац дочекати и с њиме се хранити. Тако су и чинили за дуго времена: син је бацао, а отац дочекивао.

Турчин се чудιο, ће су му најбољи овнови, а пристав (најамник) је говорио, да су их појели вукови. Турчину неко докаже, како он ради са овновима, те он пође у суботу вече да се увјери, је ли истина; кад, чим чобанин дође са овцама, изабере најбољег овна, па га закоље и баца у Понор. Чим то виђе Турчин, опали пушку, убије пристава, који падне у Понор. Отац му на извору Зете најприје дочека овна; али мало послије Зета на валовима изнесе и сина му, којег отац познаде и одма се сјети, што му је било, па рече: Ко зло чини — горе дочека.

Гробни лупежи.

Договоре се два човјека, да ноћу отворе гроб, у којем је била истог дана упокана једна жена са многим скупоцијеностима. Пошто прође комад ноћи, пођу оба, те дигну плочу с гроба, па се један од њих спусти унутра у гроб, да скида с ње све, што има какве вриједности. Кад онај сађе доле, препадне се, па рече: нећу ја сам ништа с ње скидати, што нећеш и ти саћи овамо, јер је мене некаква сумња подузела, но брзо и ти овамо слази. — Тада и онај скочи у гроб к њему, те почну оба скидати. Пошто све с ње скидоше, онда кренуше, да излазе; али — сад да видиш муке — гроб сасвим висок, те не може ни један сврх другога врх дохватити, а притом унутра глатак, те се не моглоше уз гробне зидове усперкати.

— Куку, леле, срамоте наше! — почеше викати; али узалуду — кад се заложу, треба прождирати, или не био залагати. Тако су се све мучили до зоре, али их зора у гробу застане.

Исто јутро прођу туда неки људи, који опазе плочу с гробнице ће је уклоњена, те они тамо, кад имају што виђети. Одма лупеже изваде, плочу метну на своје мјесто, па лупеже поведу пред суд, ће добише заслужену награду.

Преварено лакомство.

Скоро неки човјек у једном богатом граду обрео се без ништа. Мучио се на сваке начине, како би кога преварио, а није гледао, да својим поштеним радом и трудом себи стече комад хљеба. Домисли се, те наслика једну слику, па је уоквири са позлатом. Узме ту слику у руке, обуче се у сиромашке хаљине и пође шетати кроз град, да не би кога преварио, да је скупо плати; али му нико није хтио за њу дати ни паре, не видећи у њој никакве важности. Видећи, да је продати не може, домисли се, те пође у магазин најбогатијег трговца тога града, па му рече: господине, хоћете ли ми допустити, да ова антика (старица) виси о овом зиду у вашој магази само данас, дако је ко купи? — Трговац га, смијући се, запита: па шта важи то, сиромаше? — Е, господине, да ви је знати, колико ово важи! — но, ако је хтједне ко купити, цијенићете је тридесет хиљада фи-

орина и то за готов новац — рече сиромаш трговцу. На то му рече трговац: е, па нека виси ту; па, ако је хтједе ко купити, продаћемо је; али не вјерујем, да она толико важи. — Сиромашак пође натраг, оставивши слику ту, па се обуче у трговачке хаљине, узме собом једну женскињу лијепо обучену, сједну у кочије и пођу код оног истог трговца. Кад дођу пред магазин његов, сиромашак стави на очи увеличавајуће стакло, стаде гледати ону слику и махати главом. Трговац га запита: шта то гледате, господипе? — на које му овај брзо одговори: одакле је она слика при оном зиду, и колико се цијени? — Трговац рече: оставио је један сиромашак, а цијена јој је тридесет и пет хиљада фиорина. — Тада овај рече: смакните је одмах са зида, па је ставите на сигурно мјесто; сад ћу ја доћи и донијети вам за њу новце. — Поврати се одма с кочијама, обуче се опет у прве сиромашке хаљине, па се врати код трговца и рече: молим, господине. дајте ми ону слику, јер хоћу да путујем одавде. — Њу је купио један човјек — рече трговац — али је није још платио, но причекај за мало. -- Немам ја кад чекати — рече — но ми је дајте, јер вапор сад креће, па се бојим да ме не остави, или ми ви дајте од вашијех пара за њега, па ће он вама вратити. — Трговац се слакоми, будући је добијао пет хиљада фиорина. Сиромашак весело пође својим путем и понесе новце, а господин трговац остаде чекајући пет хиљада фиорина добити. Чекао је цио дан узалуд, па и цијелога свога живота.

Ето, како је прошло лакомство!

Из збирке: Андрије Јовићевића, учитеља.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

ЗРНА ИЗ СРПСКЕ НАРОДНЕ ФРАЗЕОЛОГИЈЕ.

— Билежи и тумачи: Богдан-Крајишник. —

Бак биши, а маснице не имати, — шо не море биши. (Тиме се каже, да и најјачи и најпаветнији могу насјести.)

Ваш к'о да си у Трубару раст'о. (Каже се оном, који учини нешто неучтиво и глупо; јер мјесто које се овде означава јако је глупаво у свему.)

Боље и сињаво, него посве цр'но. (Бива ако је и зло — боље је мање од већега.)

Бог зна чије уље у кандилу гори. (Овако каже човјек, чијим заслугама оће други да се славе.)

Бог не слуша што пси лају (А то ће рећи: Бог не уважава лажи и подвале, него истину и правду.)

Бог — срећу, а ашчија (кувар — Ур.), *чорбу.* (А то значи, од Бога срећа, а од труда — плод.)

Боже ти здравље моје покојне бабе. (Обична шаљива доскочица.)

Боже знаши — не заборавиши. (овако се каже кад нам неко нешта учини, па му желимо, кад узмогнемо, повратити.)

Бјегунова мајка поцјева. (Бива: страшивица се чува и неће ожалостити матер, док јунак своју завије у црно, — погине у борби.)

Благо ти је сунцу и мјесецу, јер се сунце свако јушро рађа, а мјесец често подмлађује. (А то значи: благо оном, ко љуби правлу и истину, јер се обоје свијетли.)

Бјежи ко ђаво од крста. (Каже се за оне, који се крију од људи, било што су стидљиви или неваљали.)

Брдо ми ваљ а у олмну ме свали. (Разумијева се овако: хвалити брдеку земљу, или подијели ми жупу.)

Брајане Пане, све се нешто ломе гране. (Овом реченицом подејећа се на евентуалну опасност.)

Без полома нема житија. (А то ће рећи: гдје год жито полеже, знак је повољан добра рода.)

Бјежи попе уз главицу, не уздај се у правицу. (Ово је реченица честитог вође из босанског устанка 1875—8, попа Карана, којом је хтио да каже: само сложним устанком можемо се одупријети душманској неправди.)

(Н а с т а в и њ е с е.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ МОЛИТВЕ.

Скупно у Бијелом Пољу код Мостара Стеван Шиниковић, свештеник.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

Права вјеро и истино, благо оном ко те право твори, далеко ће пакла стати, близу раја врата знати, гдје но Госпа сједијаше, свога сина све мољаше: прости Сине свим грјешницим рад Марије бјела мљека. А Исус јој одговори: хоћеш мати брзо знати како ћу им просто дати: пустићу им огањ ватру, нит' ће моћи умријети, ни у ватри изгорјети; клеће Бога који их створи и родитеља који их роди и бјело млијеко, које доје. Божја труба прогубиће, мртве душе пробудиће, које душе праве буду, оне хоће полећети камо тица голубица и у рај ће долећети и у рају пропјевати: наше тјело благо било, док си било на том свјету, свете пости постило си, светој цркви ходило си, скрушно Богу молило се — сад нам тијело у земљи почива, а душа у рају пјева. Које душе криве буду и оне ће полећети ка'но тица јаднотица и у пака долећети; из пакла ће говорити: наше тијело јадно било, док си било на том свјету, свете пости не постило, светој цркви неходило, родитеља не слушало, старијега не пазило. — Камо срма, камо злато, камо ли му златне плоче, што му први тијело точе — што му сада не помогну — Амин.

II.

Станте мало оштра браћо, станте мало потрпите у свом срцу протрните, да вам кажем јасну пјесму, која није излагана ни из књиге изгледана, већ од Бога испримана. Ја бих рада с вама стати, с вама стати говорити, али саде немам каде, јер ми душа Богу оде, црна земља себи зове. Видите ли оштра браћо, ви кадифе врло лијепе и скерлета недерата и

и осталог сребра бјела. Ништа Богу мило није, већ је Богу најмилије чиста душа и праведна. Право Христа ви вјерујте, добро му се поклањајте и на небу светитељим и на земљу учитељим. На небу су Бог и свеци, а на земљу људи мравци господа им вазда суди. Ко по правди не суђаше он у паклу вјековаше, праве душе назираше, гдје их Господ миловаше и свијетлим рајем дариваше: ево ваше полуцисте, које право получисте ода-зла се окуписте — бојећи се Христа Бога биће нама свега доста, а Бога се не бојећи у паклу ће изгорјети гдје-но јесу клети Турци и остали сви језици, који јесу на земљици. — Не гинећи не видећи меће руке на ван-ђеље, па се криво Богом куне и чедом се кунујаше и чедо ће изгубити и себе ће наказити, јер се неће откупити; пожелиће раја тога, а и стада Христовога. — Видите ли људи тог словесног свијета, који вели: да нам море што бит' изјест' и попити — море Бог дат добро бити! — Ко удара духовника, усала му бјела рука; ко удара родитеља, отпала му до рамена; ко нејака на зло намећаше, Бог му душу у пако мећаше; ко не-јака са зла девра врати — Бог му душу у рај сврати. — Амин.

 NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 ДРУШТВЕНИ ГЛАСНИК.
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Управа Друштва „Читаоница“ и „Горски Вијенац“ држала је неко-лике сједнице, на којима се претресао нови друштвени статут, који су уредила неколицина повјерених чланова, те ће се исти поднијети главној скупштини на претрес и одобрење.

Нови статут обухватио је свестрани рад и развитак друштвени, о чену ћемо подробније у своје вријеме говорити.

